

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Miten hakeutua ammatilliseen kuntoutukseen?

Posteriopas ammatillisesta kuntoutuksesta

Riikka Hytönen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön
koulutusohjelma AIK 2013-2018 (210 op)
Arvioitavaksi jättämisaika 05/ 2015

www.humak.fi

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Riikka Hytönen	Sivumäärä 46 ja 2 liitesivua
Työn nimi: Miten hakeutua ammatilliseen kuntoutukseen? Posterioipas ammatillisesta kuntoutuksesta	
Ohjaava(t) opettaja(t) Kimmo Lind, Juha Nikkilä	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja: ammatillinen verkosto	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Toiminnallisena opinnäytetyönä syntyi posterioipas, jonka tarkoituksena on auttaa nuoria hakeutumaan ammatilliseen kuntoutukseen. Opas auttaa myös nuoriso-ohjaajia ja työvalmentajia ohjaamaan nuoria ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa. Posterioipas on avuksi nuorille, joilla on haasteita terveyden ja työllistymisen kanssa. Oppaassa käsitellään ainoastaan lakisääteistä ammatillista kuntoutusta. Opas tukee nuorten työelämään pääsemistä ja siellä pysymistä. Opinnäytetyölle ei ollut varsinaista tilaajaa. Tarve luoda posterioipas nousi esille työssäni ja keskusteluissa ammatillisen verkoston kanssa.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda selkeä ja lyhyt esitys nuorille ja nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille ammatillisesta kuntoutuksesta. Posterioippaassa huomioidaan kuntoutuksen eri toimijat. Siinä esitellään kunkin toimijan näkökulmasta ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumista, toimenpiteitä ja toimeentuloa. Oppaassa on kuvattu ammatillisen kuntoutuksen prosessi pääpiirteissään. Opinnäytetyössä on hyödynnetty eri toimijoiden omia esitteitä ja internet-sivuja ammatillisesta kuntoutuksesta, muita oppaita ja ohjeita ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisesta, tieteellistä kirjallisuutta sekä työkokemusta ammatillisesta kuntoutuksesta sekä keskusteluja alan muiden asiantuntijoiden kanssa.</p> <p>Opinnäytetyöhön kuului yhtenä osana teemahaastattelu. Haastatteluun osallistui kaksi ammatillisessa kuntoutuksessa ollutta, kaksi nuoriso-ohjaajaa ja kaksi työterveyshoitajaa. Haastattelun avulla selvitin haastateltavien näkemyksiä ammatillisesta kuntoutuksesta ja siihen hakeutumisesta. Lisäksi keskustelin haastateltavien kanssa oppaan tarpeellisuudesta ja mahdollisesta sisällöstä. Opinnäytetyön raportiosiossa käsittelen toimintakykyä, työkykyä, työhyvinvointia, työkyvyttömyyttä sekä ammatillista kuntoutusta. Oppaan tilaajan puuttuessa, opas on vapaasti käytettävissä ja hyödynnettävissä ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumistilanteissa. Oppaan valmistumisen jälkeen, tulen jakamaan sitä verkostoni käyttöön.</p>	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Civic Activities and Youth Work

ABSTRACT

Author Riikka Hytönen	Number of Pages 46 + 2
Title How to seek vocational rehabilitation? Guide from vocational rehabilitation	
Supervisor(s) Kimmo Lind, Juha Nikkilä	
Subscriber and/or Mentor: professional network	
<p>Abstract</p> <p>As my functional thesis I made a guide, whose purpose is to help young people to seek vocational rehabilitation. The guide also helps youth leaders and work trainers to direct young people in the seeking vocational rehabilitation. The guide is of help to the young people who have the challenges of the health and employment. In the guide, it has been told about the legal vocational rehabilitation. The guide supports the getting to the working life of the adolescents and staying there. To the dissertation there was no actual subscriber. The need to create the guide rose forth in my work and in discussions with the vocational network.</p> <p>The objective of the dissertation was to create a clear and short proposal to the young people and professionals who work among young people from the vocational rehabilitation. In the guide, attention is paid to the different authorities of the rehabilitation. In it seeking, measures and livelihood are shown from each authorities' point of view to the vocational rehabilitation. In the guide, the process of the vocational rehabilitation has been basically described. In the dissertation have been utilized the different authorities' own brochures and web pages, other guides and instructions to the vocational rehabilitation, scientific literature and work experience of the vocational rehabilitation and discussions with other experts of the field on the seeking.</p> <p>A theme interview was one part of the dissertation. Two participated in the interview, been in the vocational rehabilitation. Furthermore, two youth leaders and two occupational health nurses participated in the interview. With the help of the interview, I cleared the interviewees' views on vocational rehabilitation and seeking to it. Furthermore, I discussed the guide's necessity and from possible contents with the interviewees. In the dissertation, I cover the ability to function, ability to work, work welfare, incapacity for work and vocational rehabilitation. When the guide's subscriber is missing, the guide will be freely available and utilized to the vocational rehabilitation in the seeking situations. After the dissertations' graduation, I will divide it into use of my network.</p>	
Keywords rehabilitation, vocational rehabilitation, disability, invalidity pension, back to work	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 TYÖSSÄ SELVIYTYMISEEN VAIKUTTAVAT KÄSITTEET	8
2.1 Toimintakyky	8
2.2 Työkyky	10
2.3 Työkyvyttömyys	12
2.4 Työhyvinvointi	14
3. AMMATILLINEN KUNTOUTUS	15
3.1 Kuntoutuksen tavoitteet ja osa-alueet	15
3.2 Ammatillinen kuntoutus ja sen nykytila	16
3.3 Kuntoutuksen oikea-aikaisuus	18
3.4 Ammatillisen kuntoutuksen palvelujärjestelmä ja sen haasteet	19
4. OPINNÄYTETYÖN TARVE JA TAVOITTEET	22
4.1 Opinnäytetyön liittyminen yhteisöpedagogin ammattialaan	23
4.2 Opinnäytetyön lähestymistapa ja tarve	24
4.3 Opinnäytetyön tavoitteet ja etenemisprosessi	27
4.4 Aineiston keruumenetelmä	31
4.5 Aineiston tulkinta	33
5. POSTERIOPAS AMMATILLISEEN KUNTOUTUKSEEN	36
5.1 Posteriooppaan sisältö	36
5.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	37
5.4 Opinnäytetyön tekemisen arviointi	40
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Mitä tarkoittaa ammatillinen kuntoutus? Miten pääsen ammatilliseen kuntoutukseen? Edellä mainitut kysymykset ovat tärkeitä opinnäytetyön kannalta. Vuonna 2014 työeläkekuntoutujien määrä oli 13 000 henkilöä, joista alle 34 vuotiaita oli noin 1800 henkilöä (Eläketurvakeskuksen tilastot 2015). Kun taas Kelan ammatilliseen kuntoutukseen hakeutui samaan aikaan 15 180 henkilöä (Kela 2015). Nuorten työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutuneiden määrä on kasvanut 2000-luvulta alkaen ja yhä puolella syynä työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumisessa on mielialahäiriöt tai muut mielenterveyden häiriöt (ETK & Kela 2012; Joupperi 2012, 8). Yhteiskunnallisesti keskustelua on herättänyt nuorten työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutuneiden määrä ja sen vaikutus kansantalouteen.

Olen työskennellyt 8 vuotta työllistämisen ja ammatillisen kuntoutuksen parissa tukien erilaisessa elämäntilanteessa olevia henkilöitä työelämään palaamisessa. Ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteet on tarkoitettu henkilöille, joilla on terveyden kanssa haasteita ja ne vaikuttavat työstä selviämiseen. Usein tilanne on sellainen, että paluu omaan työhön ei ole enää mahdollista ja edessä on alan vaihtaminen tai uudelleen koulutus uuteen ammattiin. Nykyään on alettu kiinnittämään huomioita työkykyongelmiin yhä varhaisemmassa vaiheessa. Esimerkiksi työni painopiste on muuttunut vuoden vaihteessa yhä enemmän ennalta ehkäisevään työhön. Tämä tarkoittaa sitä, että työkykyongelmaan puututtaisiin entistä aikaisemmassa vaiheessa työterveyshuollossa, jo ennen kuin on mahdollista saada ammatillisen kuntoutuksen ennakkopäätöstä Kelasta tai työeläkevakuutusyhtiöstä.

Järvikosken (2013, 16) laatiman sosiaali- ja terveysministeriön raportin mukaan ennalta ehkäisevästä kuntoutuksesta on puhuttu 1990- ja 2000-luvuilla, mutta tällöin päähuomio on ollut eri toimijoiden keskinäisessä vastuunjaossa. Tavoitteena oli selvittää käynnistämismuutosten ongelmia, ei niinkään kuntoutuksen aloittamista aiemmin. Lisäksi kuntoutus on laajennettu vuosi vuodelta yhä enemmän myös sosiaalisen kuntoutuksen puolelle. Tämä tarkoittaa, että kuntoutusta on mahdollista saada sosiaalisin perustein, ja erityisesti syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Tällöin painopiste ei välttämättä olekaan sairaudessa tai vammassa. (Järvikoski 2013, 16.)

Olen jo pitkään seurannut ja ollut kiinnostunut ammatillisesta kuntoutuksesta nuorten näkökulmasta. Erityisesti olen pohtinut, että kuinka voitaisiin ammatillisen kuntoutuksen tarjoamaa mahdollisuutta tuoda näkyväksi nuorisotyön kentälle tai mitkä ovat ne keinot, jolla tietoisuutta voidaan lisätä. Tarkoitukseni oli tehdä opinnäytetyö työpaikalleni, mutta samaan aikaan aloittaessa opinnäytetyötä vaihdoin työpaikkaa ja tilaajan saaminen opinnäytetyölle uudesta työyhteisöstä tuntui haastavalta. Opinnäytetyölle ei ole varsinaista tilajaa. Tekemääni posterituotosta olen esitellyt ja tulen esittelemään usealle eri taholle, erityisesti nuorten kanssa työskenteleville, käytettäväksi apuna ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa.

2 TYÖSSÄ SELVIYTYMISEEN VAIKUTTAVAT KÄSITTEET

Tosiasia on, että työ edellyttää terveyttä ja sitä voidaan arvioida muun muassa henkilön työ- ja toimintakyvyn avulla. Työstä suoriutumista ja kuntoutuksesta puhuttaessa käytetään usein käsitteitä toimintakyky ja/tai työkyky. Näiden käsitteiden avulla pystytään kuvamaan nimiensä mukaisesti arjen toimintakykyä tai työelämässä vaadittavaa työkykyä. Työ- ja toimintakyky-käsitteiden vastakohtana voidaan pitää työkyvyttömyyttä. Työ- ja toimintakyvyn voidaan vaikuttaa myönteisesti satsaamalla työhyvinvointiin ja sitä kautta auttaa työntekijää selviämään työtehtävistään mahdollisimman pitkään. Pahimmillaan työhyvinvoinnin puute voi johtaa ennen aikaiseen työkyvyttömyyteen. Usein myös työ- ja toimintakykyyn satsaaminen parantaa työntekijän työhyvinvointia. Seuraavaksi esittelen laajemmin työkyky-, toimintakyky-, työkyvyttömyys- ja työhyvinvointikäsitteitä.

2.1 Toimintakyky

Toimintakykykäsitteellä tarkoitetaan usein kykyä saada aikaan jokin asia tai toiminta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2014) mukaan toimintakykyyn liittyy laajalti ihmisen edellytykset selviytyä jokapäiväisestä elämästään. Siihen on ajateltu kuuluvan

ihmisen fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky. Toimintakykyyn ja arjesta selviytymiseen voidaan vaikuttaa mm. yksilön asuin ja elinympäristöllä, muiden ihmisten tuella tai erilaisilla palveluilla. Toimintakykyä tukemalla voidaan parantaa esimerkiksi ihmisen hyvinvointia ja edesauttaa arjessa selviytymisestä sekä tukea työelämässä pysymistä eläkeikään saakka. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Toimintakykyä voidaan jäsentää usealla tavalla ja toimintakyvyn ulottuvuudet vaihtelevat eri esityksissä ja yhteyksissä. Järvikosken (2013, 28) mukaan ihmisen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä on määritelty eri tavoin. Hän on kuvannut, että fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan muun muassa yleiskestävyyttä, lihaskuntoa ja liikkeiden hallintaa. Kun taas psyykkistä toimintakykyä Järvikoski on kuvannut kognitiivisten kykyjen, psyykkisten voima-varojen ja kestävyuden pohjalta ja sosiaalisella toimintakyvyllä on tarkoitettu muun muassa ihmisen toimintaan vuorovaikutus ja ystävyyssuhteissa tai hänen osallistumiseensa ryhmien, yhteisöjen, organisaatioiden ja yhteiskunnan toimintaan. (Järvikoski 2013, 28.)

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2014) on nostanut esille erikseen vielä psyykkisen toimintakyvyn, johon kuuluu mm. muisti, oppiminen, keskittyminen, tarkkaavaisuus, hahmottaminen, tiedon käsitleminen. Kun taas kognitiivisina toimintoina voidaan pitää edellä mainitun laitoksen mukaan tiedon vastaanottoa, käsittelyä, säilyttämistä ja käyttöön liittyviä psyykkisiä toimintoja.

Järvikoski (2013, 28-29) on kuvannut ihmisen toimintakykyä ja sen alentumista suoritusten sekä osallistumisen tasoilla yhdeksän osa-alueen kautta. Näitä osa-alueita Järvikosken mukaan ovat oppiminen ja tiedon soveltaminen, erilaiset tehtävät ja niiden tekemisen vaateet (mm. stressin käsittely), kommunikointi, liikkuminen, itsestä huolehtiminen, kotielämä, vuorovaikutus ja ihmissuhteet, keskeiset elämänalueet kuten koulutus ja työ, yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen toiminta. Suorituksia ja osallistumista kuvataan samojen osa-alueiden kautta, jonka vuoksi joskus toimintakyvyn käsite koetaan ongelmalliseksi. (Järvikoski 2013, 28-29.) On todettu, että toimintakyky voi muuttua tai alentua eri tekijöiden vaikutuksesta. Toimintakyvyn arvioinnissa tärkeäksi on koettu laaja-alainen ja moniammatillinen osaaminen eri toimijoiden välillä. Toimintakyvyn parantamiseen voidaan vaikuttaa esimerkiksi tavoitteellisella kun-

toutuksella ja hoidolla sekä moniammatillisella yhteistyöllä. (Vammaispalvelujen käsikirja 2014.)

2.2 Työkyky

Työkyvyn määrittäminen koetaan vaikeaksi, sillä sille ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, jonka kaikki toimijat voisivat hyväksyä. Työkyky ei sijoitu yhdelle tieteenalalle, vaan on laaja-alainen käsite, joka koskettaa useaa tieteenalaa. Lisäksi työkyky käsitteenä on muuttuva, se muuttuu ajan ja tutkimuksien myötä. Työkyvyn arviointi, hallinta ja kehittäminen työelämän ja sosiaaliturvan eri tarkoituksiin on vaikeutunut työkyvyn tutkimuksen myötä. Mitä enemmän työkykyä tutkitaan sitä moninaisempana se nähdään. (Ilmarinen, Gould, Järvikoski & Järvisalo 2006, 19.)

Työkykyä voidaan tarkastella kolmella eri tasolla; yksilötasolla, työelämän näkökulmasta ja makrotasolla. Yksilötasolla työkyvyn tarkasteluun liittyy useita tekijöitä. Niitä ovat mm. ammatilliset valmiudet, stressin-sietokyky ja persoonallisuus, hallinnantunne, työssä jaksaminen, työhyvinvointi, työn merkitys ja arvomaailma sekä työllistymiskyky. Työelämän tekijöitä ovat mm. työn organisointi ja työnjako, organisaatiomuutokset, työyhteisö, työnkuormituksen selvittäminen, töiden sujuvuus, kiire, työn hallinta ja kehitysmahdollisuudet työssä. Makrotason työkyvyn edellytykset liittyvät työ-, koulutus-, eläke- ja sosiaalipoliittisiin ratkaisuihin. Työkyky kaikinensa nähdään laaja-alaisena ilmiönä, johon kuuluu yksilö, hänen työnsä ja työyhteisönsä. (Ilmarinen, Gould, Järvikoski & Järvisalo 2006, 19.)

Järvikoski (2013, 7) on esittänyt Mäkitalon ja Palosen luokituksen työkykykäsitykselle. Tässä luokituksessa ryhmiä on kehitetty yhteensä kolme. Selkein ryhmä on lääketieteellinen työkykykäsitys, jossa työkykyisyys merkitsee terveyttä. Tällöin työkykykäsityksen taustalla vaikuttaa sairaus tai vamma, joka on syynä työkyvyn alentumiseen tai työkyvyttömyyteen. Kun taas työkyvyn tasapainomallissa työkyky nähdään fyysisenä ja psyykkisenä toimintakykynä tai vastaavasti työn fyysisenä ja psyykkisenä kuormittavuutena. Työkyky ymmärretään tällöin yksilön toimintakyvyn ja työn asettamien vaatimusten tasapainoisena suhteena. Viimeisessä mallissa eli integroidussa

työkykymallissa oleellista on se millaisena työntekijän työkyky näyttäytyy. Siihen vaikuttaa työympäristö ja henkilön toiminta sosiaalisessa ympäristössä. (Järvikoski 2013, 7.)

Aina työelämään paluun tukemisessa korostuu tarve ymmärtää ja tukea työtä hakevan työ- ja toimintakykyä. Professori Juhani Ilmarinen on kehittänyt työkykotalon, jolla voidaan selittää työkyky käsitteen moninaisuus. Siinä on neljä kerrosta ja neljä tasoa, jotka on esitetty seuraavassa kuvassa.

Kuvio 1: Juhani Ilmarisen kehittämä työkykotalo (Ilmarinen, Gould, Järvikoski & Järvisalo 2006, 24.)

Kolme alinta kerrosta kuvaavat yksilön henkilökohtaisia voimavaroja ja neljäs kerros itse työtä ja työoloja. Työkyvyn perustan muodostaa fyysinen, sosiaalinen ja psyykinen toimintakyky sekä terveys. Talon alin kerros on perusta, jossa ovat terveys ja toimintakyky. Toinen kerros kuvaa ammatillista osaamista, johon kuuluu oleellisesti koulutus, ammatilliset taidot, tiedot ja osaaminen sekä elinikäinen oppiminen. Kolmannessa kerroksessa on ihmisen voimavarat, johon kuuluvat yksilön arvot, uskomukset, tunteet, asenteet ja motivaatio. (Ilmarinen, Gould, Järvikoski & Järvisalo 2006, 24.)

Työkykytalon neljänteen eli ylimpään kerrokseen kuuluvat työ tai työoloihin liittyvät asiat mm. työn sisältö ja vaatimukset, työyhteisö, työn organisointi, esimiestyöskentely ja johtaminen. Työkyvyn ulkopuolelle lähiympäristöön kuuluvat perhe, ystävät, sukulaiset sekä työpaikan tukiorganisaatiot kuten työterveyshuolto. Uloimpana kehänä on yhteiskunta, johon kuuluu infrastruktuuri, sosiaali-, terveys- ja työpolitiikka sekä muut esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamat palvelut. (Ilmarinen, Gould, Järvikoski & Järvisalo 2006, 24.)

Työkyky nähdään laaja-alaisena asiana, johon voidaan vaikuttaa työterveyshuollon, työsuojelun, yksilön asenteiden ja motivaation kautta. Tärkeää on tukea yksilön työkykyä läpi työelämän, sillä eri ikävaiheessa työkykyyn vaikuttavat eri tekijät. Perheellä ja lähiverkostolla on myös merkitys yksilön työkykyyn. Työn ja perheen yhteensovittamiselle pitää olla mahdollisuus ja tätä työmarkkinaosapuolet pyrkivät tukemaan yhteiskuntatasolla. Tavoitteena on terveellinen, työn ja voimavarojen tasapaino, jotta yksilö voi hyvin ja työkyky riittää läpielämän. (Ilmarinen, Gould, Järvikoski & Järvisalo 2006, 24.)

2.3 Työkyvyttömyys

Tärkeää on määrittää työkyvyn ja toimintakyvyn lisäksi niiden vastakohta eli työkyvyttömyys. Työkyvyttömyyden määritelmään vaikuttaa se, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Työkyvyttömyyden määritelmä voidaan tehdä sen pohjalta, jolloin on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen olemassa.

Työntekijän työeläkelain pohjalta on määritelty 35 §:ssä oikeus (Suomen lainsäädäntö 2015) työkyvyttömyyseläkkeeseen seuraavasti:

”Työntekijällä on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen, jos hänen työkykynsä arvioidaan olevan heikentynyt sairauden, vian tai vamman vuoksi vähintään kahdella viidesosalla yhtäjaksoisesti ainakin vuoden ajan. Työkyvyn heikentymistä arvioitaessa otetaan huomioon työntekijän jäljellä oleva kyky hankkia itselleen ansiotuloja sellaisella saatavissa olevalla työllä, jota työntekijän voidaan kohtuudella edellyttää tekevän. Tällöin otetaan huomioon myös työntekijän koulutus, aikaisempi toiminta, ikä, asuinpaikka ja muut näihin rinnastettavat seikat.”

Kuntoutuspäivillä pitämän Kaukiaisen (2013) esityksen mukaan työkyvyttömyyden juridinen määritelmä on seuraava:

”Perustuu hyvän lääketieteellisen käytännön mukaisesti diagnosoituun ja hoidettuun/hoidettavaan sairauteen, joka aiheuttaa objektiivisesti todettavissa olevan esteen ansiotyön tekemiselle (Kaukiainen 2013).”

Kaukinen oli määritellyt esityksessään sairausvakuutuslain mukaisen määritelmän työkyvyttömyydelle. Silloin tarkoitetaan sellaista sairaudesta johtuvaa tilaa, jonka kestäessä vakuutettu on sairauden edelleen jatkuessa kykenemätön tekemään tavallista työtään tai työtä, joka on siihen läheisesti verrattavaa. Tällöin työkyvyn arviointi tapahtuu suhteessa omaan työhön, ts. kyseessä on ammatillinen työkyvyttömyys nykyisiin työtehtäviin. (Kaukiainen 2013.)

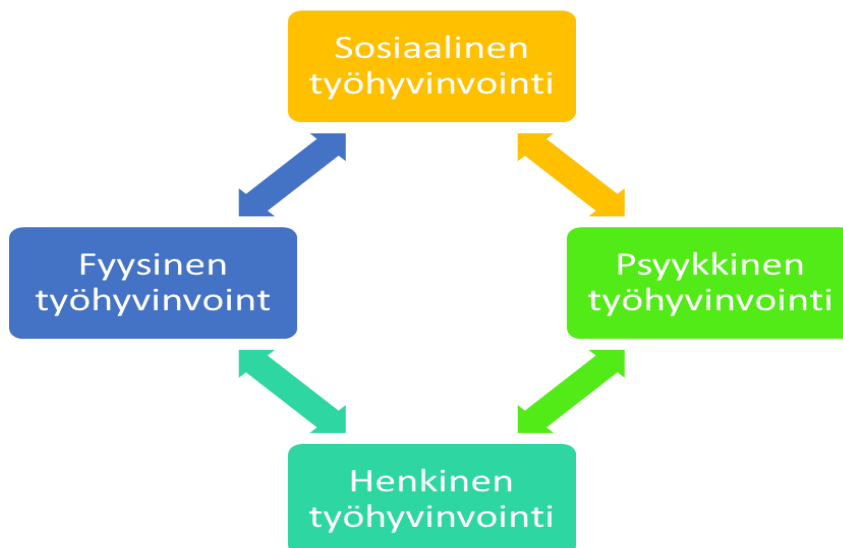
Työeläkelaitos on määritellyt työkyvyttömyyttä yksityisen ja julkisen puolen näkökulmasta. Yksityisen puolen työkyvyttömyyden määritelmällä tarkoitetaan kyvyttömyyttä tehdä mitään sellaista työtä, jota voidaan henkilöltä kohtuudella edellyttää. Julkisella puolella sovelletaan yksityisen puolen työkyvyttömyyden lisäksi myös ammatillisen työkyvyttömyyden määritelmää. Ammatillisella työkyvyttömyydellä tarkoitetaan kyvyttömyyttä tehdä omaan ammattiin kuuluvia tehtäviä. (Työeläkelaitos 2014.)

Lisäksi Kaukiainen (2013) on Kuntoutuspäivien esityksessä kuvannut osatyökyvyttömyyttä, jäljellä oleva työkyky ja osatyökykyisyyttä. Osatyökyvyttömyydessä työkyky on alentunut vähintään 2/5. Jäljellä olevalla työkyvyllä viitataan eläkelainsäädännön mukaan kykyyn hankkia ansiotuloja sellaisella saatavissa olevalla työllä, jota työntekijän voidaan kohtuudella edellyttää tekevän. Osatyökykyinen sana ei ole määritelty lainsäädännössä. Osatyökykyinen sana voidaan käyttää vajaakuntoisen synonyy-

minä tai kun työ- ja toimintakyky on alentunut. Määrittelyyn on liittynyt olennainen tai osittainen työkyvyn menetys. (Kaukiainen 2013.)

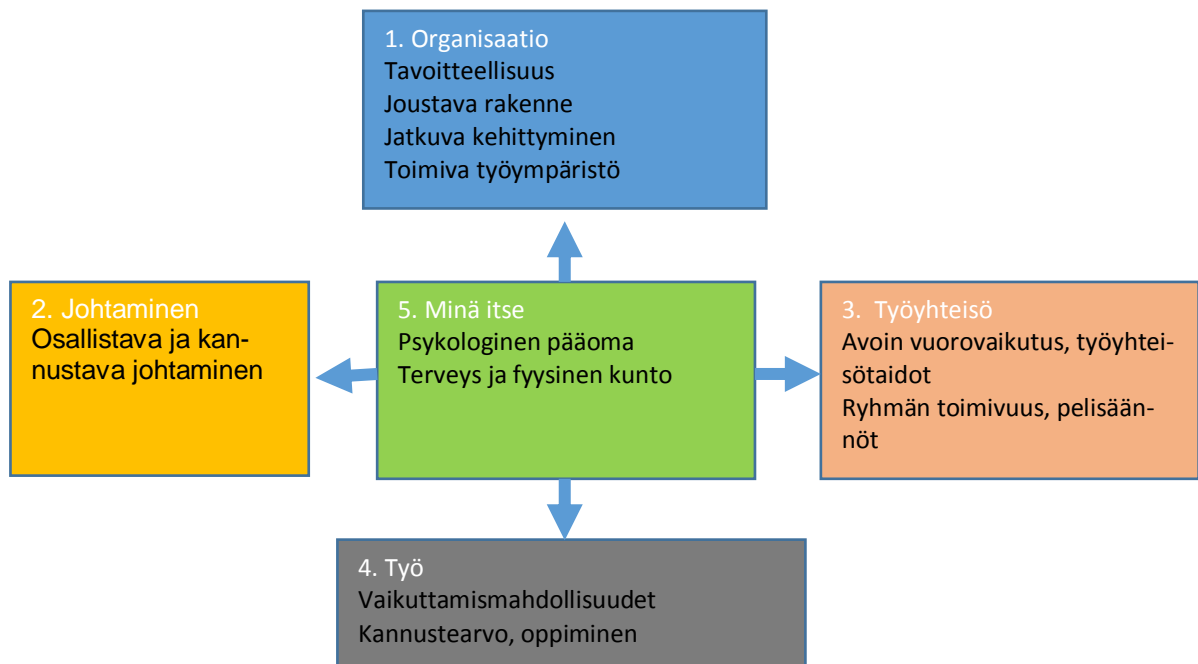
2.4 Työhyvinvointi

Nykypäivänä keskusteluihin on noussut myös työhyvinvointi-käsite. Työnantajat ja yritysten johto on alkanut kiinnittämään huomioita yhä enemmän työntekijöiden työhyvinvointiin, sillä se on työntekijän, työnantajan ja jopa yhteiskunnankin etu. Työhyvinvoinnin kokonaisvaltaiseen määritelmään kuuluu paljon muutakin kuin fyysinen työhyvinvointi. Siihen lasketaan kuuluvaksi fyysinen, sosiaalinen, psyykinen ja henkinen työhyvinvointi. Näiden eri osa-alueiden tulisi olla kunnossa, jotta työntekijä voi kokea työhyvinvointia. (Virolainen 2012, 9-12.)

Kuvio 2: Työhyvinvoinnin osa-alueet

Mäkelä-Pusan, Terävän ja Mankan (2011, 10) tutkimuksen mukaan työhyvinvoinnin tutkimus on muuttunut työturvallisuuden ja yksilön sairauden korostamisesta työyhteisön toimivuuden ja terveyden edistämiseen. Hyvinvoiva henkilöstö tekee työtään tutkimusten mukaan tuloksellisesti ja ovat luovia työssään. Edellä mainitut tutkijat ovat myös esittäneet työhyvinvointiin vaikuttavina asioina Mankan (1999, 2010, 2011) esitystä mukaillein organisaation piirteet, johtamisen ja työyhteisön toimivuuden ja ilmapiirin, työntekijän ominaisuudet ja tulkinnan omasta työyhteisöstään. Työhyvinvointi onkin monen asian summa. Työn vaatimustekijöiden ja voimavarojen tulisi olla tasapainossa Mankan esityksen mukaan tasapainossa.

Kuvio 3: Työhyvinvointiin vaikuttavat tekijät Mankaa mukailen (Manka 1999; 2010; 2011; Manka, Heikkilä-Tammi & Vauhkonen 2012, 12).

3. AMMATILLINEN KUNTOUTUS

Ammatillinen kuntoutus on yksi kuntoutuksen osa-alueista. Usein ammatillinen kuntoutus kytkeytyy osaksi laajempaa kuntoutussuunnitelmaa, johon liittyy esimerkiksi lääkinnällistä kuntoutusta. Kuntoutuksen palvelujärjestelmä on kokonaisuutena hyvin laaja ja sitä toteuttaa useat eri tahot. Palvelujärjestelmä on muotoutunut vuosikymmenten saatossa pienistä kokonaisuuksista ja siksi sitä usein pidetään hyvin pirstaloituneena ja vaikeasti hahmotettavana. Seuraavaksi esittelen kuntoutuksen kenttää, erityisesti ammatillista kuntoutusta.

3.1 Kuntoutuksen tavoitteet ja osa-alueet

Sosiaali- ja terveysministeriön (2014) mukaan kuntoutuksen tavoitteena on edistää sairaan, vammaisen tai vajaatoimintakykyisen ihmisen toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä, hyvinvointia, osallistumismahdollisuuksia ja työllistymistä. Ehkä tunnetuin

tapa jäsentää kuntoutusta on erottaa toisistaan lääkinnällinen, ammatillinen, sosiaalinen ja kasvatuksellinen kuntoutus. Miettisen (2012) mukaan lääkinnällinen kuntoutus voidaan nähdä yksilön fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä parantaviksi toimenpiteiksi. Se voi olla toimintakykykuntoutusta tai toimintakykyä ylläpitävää kuntoutusta.

Ammatillinen kuntoutus tukee yksilön mahdollisuuksia säilyttää tai saada hänelle soveltuva työ, mikäli taustalla on työkyvyttömyysuhka. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan henkilön sosiaalista toimintakykyä parantavaa prosessia, esimerkiksi asunon ja osallistumisen helpottamista. Kasvatuksellisella kuntoutuksella tarkoitetaan vammaisen tai vajaakuntoisen lapsen tai aikuisen kasvatusta ja koulutusta sekä siihen liittyviä erityisjärjestelyjä. (Miettinen 2012.)

Kettunen, Kähäri-Viik, Vuori-Kemilä ja Ihalainen (2009,197) ovat kiteyttäneet kuntoutuksen jakamalla sen osajärjestelmiin ja toiminta-alueisiin. Osajärjestelmillä he tarkoittavat mm. julkista terveydenhuoltoa, sosiaalihuoltoa sekä tapaturma- ja liikennevahinkovakuutuslakien mukaista kuntoutusta. Toiminta-alueilla he tarkoittavat taas osajärjestelmiin kuuluvia asioita. Näitä toiminta-alueita ovat kasvatuksellinen, lääkinnällinen, ammatillinen ja sosiaalinen kuntoutus. Edellä mainitun jaon lisäksi esimerkiksi lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluu sopeutumisvalmennus, terapiat ja kuntoutuohjaus. (Kettunen, Kähäri-Viik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009,197,198.)

3.2 Ammatillinen kuntoutus ja sen nykytila

Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on parantaa ja ylläpitää henkilön työkykyä ja mahdollisuuksia päästä tai pysyä töissä. Ammatillisen kuntoutuksen tarkoituksena on taata, että mahdollisimman monen työkäisen työkyky on työ-markkinoiden käytettävissä joko kokonaan tai osittain (Järvikoski & Härkäpää 2004; Lampinen & Pikkusaari 2012, 40). Kuntoutusportin (2015) internet-sivujen pohjalta ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on edistää ansiotyössä pysymistä tai sinne palaamista pitkän sairauspoissaolon jälkeen sekä vähentää ennenaikaisesti työkyvyttömyyseläkkeelle siirtävien määrää.

Ammatillista kuntoutus määritellään useassa eri laissa mm. Laki kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, Laki ammatillisesta kuntoutuksesta, asetus Kelan järjestämästä kuntoutuksesta, työntekijän eläkelaki, tapaturmavakuutuslaki, liikennevakuutuslaki, laki julkisesta työnvoimanpalvelusta. Vastuu ammatillisen kuntoutuksen toteutuksesta jakautuu Kelan, työeläkevakuutusyhtiöiden, vakuutusyhtiöiden sekä työ- ja elinkeinohallinnon kesken. Nämä eri tahot toteuttavat ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteitä yhteistyössä palveluntuottajien ja oppilaitosten kanssa. Vastuunjako eri toimijoiden kesken on seuraava: työssä olevien henkilöiden kuntoutuksesta vastaavat työeläkevakuutuslaitokset, työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevien kuntoutuksesta vastaa Kela ja niiden työttömien kuntoutuksesta, joilla ei ole pysyvän työkyvyttömyyden uhkaa vastuun kantaa TE-toimistot. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 40-41.)

Eläketurvakeskuksen tilaston (2015) mukaan ammatilliseen kuntoutukseen hakeutui 13 000 henkilöä vuonna 2013. Kasvua oli yli 17 %. Kolme viidestä ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuneesta palaa takaisin työelämään kuntoutuksen jälkeen ja noin 14 % siirtyy eläkkeelle. Eläkkeelle siirtyneistä noin 40 % siirtyy osatyökyvyttömyyseläkkeelle ja loput kokoaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle. (Eläketurvakeskuksen tilastot 2015.) Helsingin Sanomissa Kosonen (2012) oli kirjoittanut, että nuorten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on rajussa kasvussa. Hän on todennut kirjoituksessaan, että vuodesta 2006 lähtien masennuksen takia eläköityneiden nuorten määrä on kasvanut 42 prosenttia. Tämä tarkoittaa, että vuonna 2011 jäi työkyvyttömyyseläkkeelle mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriön vuoksi 1 569 alle 30-vuotiasta nuorta. Edellä mainitussa luvussa ei ole mukana älyllisen kehitysvamman vuoksi eläkkeelle siirtyneitä nuoria.

Etelä-Suomen Sanomien (2014) mukaan joka päivä 8 nuorta alle 34-vuotiasta jää työkyvyttömyyseläkkeelle. Nämä luvut kertovat karua todellisuutta työkyvyttömyyseläkkeiden määristä nuorten kohdalla. Tärkeää on pohtia syytä sille, miksi tähän on tultu ja kuinka eri keinoin, jopa lainsäädännön avulla, voidaan muuttaa yhteiskunnallisesti mahdottomaksi kasvavaa työkyvyttömyyseläkkeiden määrää. Voidaan myös kysyä, että ovatko kenties työelämänodotukset, paineet ja –vaatimukset kasvaneet nuorille liian suuriksi?

3.3 Kuntoutuksen oikea-aikaisuus

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteen (2013) mukaan yhä useampi työkäinen, erityisesti nuori, pääsee ammatilliseen kuntoutukseen yhä varhaisemmassa vaiheessa. Sairauden lisäksi huomioidaan muut ihmisen elämäntilanteeseen vaikuttavat asiat kuntoutusta myönnettäessä. Tavoitteena on vähentää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä järjestämällä kuntoutusta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lisäksi osasairauspäivärahaa pidennetään 75 päivästä 120 päivään. (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 2013.)

Työeläkevakuutusyhtiön lääkäri Jukka Kivekäs (2013) on nostanut esille varhaisen puuttumisen lisäksi kuntoutuksen tarpeen huomaamisen ajoissa. Hän mukaansa kuntoutustarve jää usein huomaamatta ja tästä syystä ammatilliseen kuntoutukseen ei osata hakeutua. Ministeri Paula Risikko (2013) on nostanut esille nuorten nuorisotakuun ja nuorten tukemisen ammatillisen kuntoutuksen keinoin. Voimaan tulleen vuoden 2014 alun lakimuutoksen jälkeen nuorten ammatillista kuntoutusta voidaan jatkossa siis antaa myös niille nuorille, jotka ovat vaarassa syrjäytyä työelämästä ennen kuin ovat sinne päässeetkään. Kuntoutus voi olla esimerkiksi työ- tai koulutuskeilua, erilaisia kursseja tai muuta nuoren elämäntilanteeseen räätälöityä toimintaa.

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteen (2014) mukaan työeläkelaitosten on jatkossa oma-aloitteisesti selvitettävä työkyvyttömyyseläkettä hakevan henkilön oikeus ammatilliseen kuntoutukseen. Samalla kertaa henkilölle annetaan työkyvyttömyyseläkeratkaisun lisäksi ennakkopäätös kuntoutuksesta, mikäli kuntoutuksen myöntämisedellytyksen täytyvät. Tiedotteen mukaan myös Kelan velvollisuutta selvittää kuntoutusmahdollisuudet ennen työkyvyttömyyseläkepäättökseen antamista korostetaan jatkossa. Näillä toimilla nopeutetaan ihmisten pääsyä tarpeelliseen kuntoutukseen mahdollisimman nopeasti. Aiemmin henkilön on ollut itse haettava kuntoutusta, mikäli hän on saanut kielteisen työkyvyttömyyseläkepäättökseen. Tämä osaltaan on viivästännyt kuntoutuksen aloittamista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.)

3.4 Ammatillisen kuntoutuksen palvelujärjestelmä ja sen haasteet

Työelämään paluuta, työssä pysymistä, työllistymistä ja työhön kuntoutumista järjestävät useat eri tahot. Toimintaa toteutetaan osittain viranomaistyönä, osittain kolmannen sektorin ja osittain yritystoiminnan avulla. Palvelua voidaan kuvata myös sen pohjalta, että toteutetaanko se sosiaalipalveluna, työvoimapalveluna vai ammatillisena kuntoutuksena. Kyseessä olevat palvelut on jaettu eri viranomaisille, vaikka yhteistyötä tehdäänkin. Työhön kuntoutumisen ja työllistämisen palveluita järjestetään ja rahoitetaan aina jonkin viranomaisen toimesta. Palveluita voidaan jakaa myös työllistymistä edistäviin ja työhön kuntoutumiseen. Usein kehitetyt palvelut eri ryhmille tai eri statuksella oleville ovat hyvin samanlaisia. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 36.)

Miettinen (2012) on esittänyt kuntoutusjärjestelmän muodostuvan erillisistä ja melko itsenäisistä osajärjestelmistä. Näitä erilliseksi laskettavia osajärjestelmiä on 1) kunnallinen sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmä, 2) työvoimahallinto, Työ- ja elinkeinotoimisto 3) kansaneläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmä, Kela 4) työeläkejärjestelmä, Työeläke 5) pakollinen tapaturma- ja liikennevakuutus, 6) vapaaehtoinen tapaturmavakuutus, 7) veteraanien kuntoutus, Valtionkonttori 8) järjestöjen kuntoutustoiminta, Kuntoutusjärjestöt. Näitä monenlaisia kuntoutuksen osajärjestelmiä rahoitetaan lähinnä verovarojen, pakollisten vakuutusmaksujen, vapaaehtoisten vakuutusmaksujen sekä Raha-automaattiyhdistyksen kautta. (Miettinen 2012.)

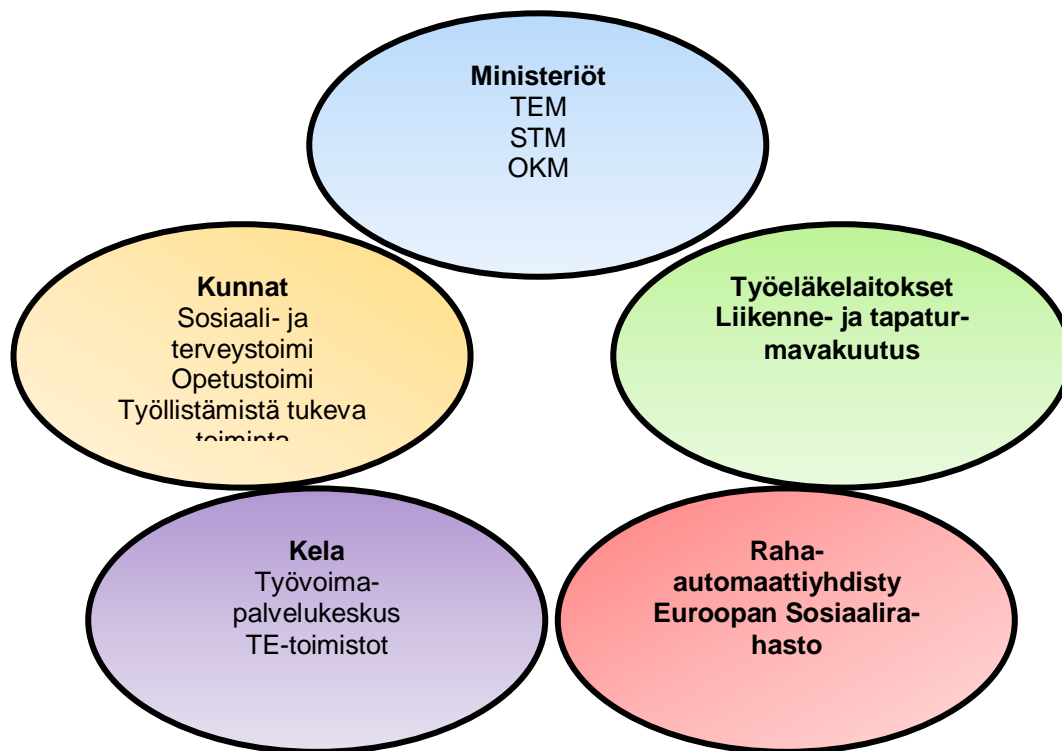
Kuntoutuja voi saada apua ja tukea eri osajärjestelmistä esimerkiksi julkisesta terveydenhuollosta, sosiaalihuollosta, tapaturma tai liikennevahinkolain mukaiseen kuntoutukseen liittyvää palvelua yhtä aikaa. Osajärjestelmä ei perustu aina vammaan, vaan myös vamman aiheuttaja voi määrittää minkä osajärjestelmän piiriin kuntoutuja kulloinkin kuuluu. Riippumatta osajärjestelmästä kuntoutuksen pitäisi olla moniammatillista yhteistyötä eri ammattiryhmien välillä. (Kettunen, Kähäri-Viik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009,197,198.)

Lampisen ja Pikkusaaren (2012, 36) mukaan julkisella työvoimapalvelulla tarkoitetaan pääasiassa TE-toimiston palveluita. Sitä määrittää laki julkisesta työvoimasta. Lain tavoitteena, että kaikkia työnhakijoita tuettaisiin löytämään sopiva työ, koulutuksen ja että työmarkkinat toimivat. TE-toimisto tehtävänä on palvelun tuottaminen tai

sen hankkiminen ostopalveluna sekä vastata julkisen työvoimapalvelun tuista, etuuk-
sista ja avustuksista. Sosiaali- ja terveystieteiden palveluna tuetaan työllistymistä ja työhön
kuntoutumista. Sitä määrittävät laki kuntouttavasta työtoiminnasta ja sosiaalihuoltola-
ki. Kunnilla on keskeinen rooli ja he vastaavat perusterveydenhuollon järjestämisestä,
pitkäaikaistyöttömien kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä, vammaisten työl-
listämisestä, kehitysvammaisten erityishuollon järjestämisestä ja työkykyä tukevan
toiminnan järjestämisestä. Kunnat tekevät yhteistyötä palveluiden tuottamisessa eri
organisaatioiden kanssa. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 36, 38-39.)

Sosiaali- ja terveysministeriön raportin (2015, 8, 47) mukaan osallisuutta ja työllisyyt-
tä tuetaan TE-toimiston työllisyyspalveluna, kuntien kuntouttavan työtoiminnan sekä
sairaille tai vammaisille ammatillisen kuntoutuksen keinoin. Raportin työryhmä korosti
osallistavan sosiaaliturvan tavoitteena työkykyisten työttömien syrjäytymisen eh-
käisyn, osallistumiseen kannustamisen ja samalla sosiaaliturvan yleisen hyväksyn-
nän vahvistamisen yhteiskunnassa. Osallistuvan sosiaaliturvan keinot ovat kannus-
taa ja lisätä mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan sekä vahvistaa osallistujien ase-
maa toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Osallistavan sosiaaliturvan toteutta-
jana toimivat kunnat ja kolmas sektori. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportti 2015.)

Työllistämistä ja työhön kuntoutumisesta edistävät vastuutahoja, rajoittajia ja toimijoi-
ta on useita. Seuraavassa kuvaajassa on esillä eri toimijat.

Kuvio 4. Ammatillisen kuntoutuksen toimijat (Lampinen 2011; Lampinen & Pikkusaari 2012, 31.)

Miettinen (2011, 11) on väitöskirjassaan kuvannut kuntoutusjärjestelmää, joka poikkeaa aiemmin esittämästä esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen toimijoiden osalta. Hän on väitöskirjassaan korostanut eläkejärjestelmää ja jättänyt kokonaan pois Raha-automaattiyhdistyksen ja Euroopan Sosiaalirahaston kuntoutuksen toimijoista. Miettinen on samaa mieltä Lampisen ja Pikkusaaren kanssa siitä, että Suomen kuntoutusjärjestelmän ja hyvinvointijärjestelmän välillä raja on hyvin pieni ja epämääräinen. On vaikea määrittää milloin hyvinvointijärjestelmässä tapahtuva hoito muuttuu kuntoutukseksi tai milloin TE-toimistossa oleva palvelu on normaalia työllistämistä vai muuttunut kuntouttavaksi työtoiminnaksi. Kuntoutuksen epämääräisyys aiheuttaa sen, että on vaikea määrittää mitkä tahot toimivat kuntoutuksen kentässä tai miten toiminta jakautuu eri toimijoiden välillä tai sisällä. Kuntoutusjärjestelmä voidaan kuvata harmaaksi alueeksi hyvinvointijärjestelmän sisällä. (Miettinen 2011, 11.)

Palvelujärjestelmän näkökulmasta tarkasteltuna haasteena on palveluiden pirstaloituminen, jolloin kasvaa toimenpiteiden päällekkäisyys ja palvelun piiriin hakeutuvien henkilöiden väliinputoaminen. Palveluita tarvitsevien henkilöiden on yhä vaikeampi hahmottaa, millä perusteella palveluun voi hakeutua. Tähän saattaa vaikuttaa se, että erot toimenpiteissä ja järjestelmässä eivät ole selkeitä. Tulevaisuudessa palveluiden saaminen yhdeltä luukulta vaatii yhteisesti vastuunottamista palveluista. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 43-44.)

Miettinen (2011, 37-39) on väitöskirjassaan esittänyt kuntoutusjärjestelmän kehityskaarta nykypäivään ja erityisesti tutkimuksessaan selvittänyt miten saadaan kuntoutus vastaamaan nykypäivän yhteiskunnan tarpeita ja miten hallinnan kautta selvittää järjestelmätasolla kuntoutusta edistäviä ja estäviä rakenteita. Väitöskirjatutkimuksen mukaan kuntoutuksen eriytyminen ajan saatossa monimutkaiseksi kokonaisuudeksi, on vaikea koota tulevaisuudessakaan yhdeksi hallinto kokonaisuudeksi. Kuntoutus näyttäytyy järjestelmätasolla eri tavoin. Järjestelmätasolla tarkoitetaan valtakunnallista, alueellista (sairaanhoidopiirit) ja paikallista (kunnat) tasoa. Nykyisellä tavalla toteutettua kuntoutusta on vaikea saada hallinnollisesti yhden järjestelmän alaisuuteen, vaikka se edesauttaisi kuntoutuksen toteutumista. (Miettinen 2011, 37-39, 64-71.)

Yhteenvedona voidaan todeta, että kuntoutukseen hakeutumiseen vaikuttaa järjestelmän hajanaisuus, kuntoutuksen määritelmän epämääräisyys, alueellisen ja paikallisen tason erot, toimenpiteiden päällekkäisyys ja toimijoiden suuri määrä sekä se, että kuntoutus voidaan määrittää joko vamman laadun tai vamman aiheuttajan mukaan.

4. OPINNÄYTETYÖN TARVE JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tavoitteena on auttaa nuoria ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa laatimalla opas sitä varten. Opas on tarkoitettu nuorelle, joka kuulee ensimmäisen kerran sanat ammatillinen kuntoutus ja jää pohtimaan eri vaihtoehtoja oman elämänsä eteenpäin saattamiseksi. Ammatillinen kuntoutus voi olla nuorelle yksi

vaihtoehto muiden vaihtoehtojen joukossa. Oppaasta nuori saa perustiedon ammatillisesta kuntoutuksesta. Opasta voi käyttää myös nuorten työllistämisen parissa työskentelevät apuna ohjaus- ja neuvontatilanteissa. Esimerkiksi nuoren terveydentila saattaa muodostua esteeksi työllistymiselle ja tällöin projektityöntekijän tai nuorten työllistämisen parissa työskentelevän tulisi ohjata nuori hakemaan ammatillista kuntoutusta Kelasta tai työeläkevakuutusyhtiöstä oikeanlaisen tuen saamiseksi työelämään pääsemiseksi tai sinne palaamiseksi.

4.1 Opinnäytetyön liittyminen yhteisöpedagogin ammattialaan

Kuivakangas ja Keskinen (2012, 118-132) artikkelissaan esittävät yhteisöpedagogin työhön sisältyvän ennaltaehkäisevän työn. Yhteisöpedagogit koulutetaan ennalta ehkäisevään työhön ja siihen kuuluu vahvasti yhteisöllisyyden kautta nuorten hyvinvoinnin lisääminen. Heidän mukaansa yhteisöpedagogin tehtävänä on tukea nuoria osallisuuteen ja toimia itse innostajana nuoren asioiden eteenpäin saattamisessa. Yhteisöpedagogin työhön kuuluu vahvasti osallisuus, yhteisöllisyys, syrjäytymisen ehkäisy ja sosiaalinen vahvistaminen. Yhteisöpedagogilta odotetaan eri instituutioiden tuntemusta, lakien ja erilaisten säädösten sekä valtiovallan ohjelmien tuntemusta. Lisäksi institutionaalinen tietämys ja organisaatioiden tuntemus on tärkeää yhteisöpedagogin työssä. (Kuivakangas ja Keskinen 2012, 118-132.)

Myös Kolehmainen (2012, 6-8) on artikkelissaan kuvannut nuorisotyön työkenttää ja erityisesti yhteisöpedagogin työtä. Artikkelin mukaan nuorisotyö perinteisesti nähdään osana kunnan palvelua ja yhteisöpedagogi työskentelee nuorten parissa nuorisotiloilla. Kolehmainen on todennut, että hanketyö on tuonut nuorisotyöhön kehittämistä ja uuden tavan toteuttaa nuorisotyötä. Parviainen (2009, 42) on nostanut kirjoituksessaan esille yhteisöpedagogin osaamisessa ohjaavuuden, joka on tärkeä osa nuorisotyötä. Artikkelin mukaan yhteisöpedagogin on osattava ohjata nuoria mitä moninaisimmissa asioissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2015) mukaan etsivä nuorisotyö ja nuorisolain mukainen nuorten tieto- ja neuvontapalvelut sekä nuorten työpajat ovat osa kunnan nuori-

sotyötä. Edellä mainittujen toimintojen tavoitteena on antaa laadukasta neuvontaan nuorten elämäntilanteeseen vahvistaakseen nuoren kehitystä, osallisuutta ja elämänhallintaa. Erityisesti etsivän nuorisotyön ja nuorten työpajan toiminnan tavoitteena on auttaa alle 29 vuotiaita nuoria koulutukseen ja työmarkkinoille sekä tukea heitä heidän elämäntilanteessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015.)

Tällä hetkelläkin on avoimia työpaikkailmoituksia, joissa haetaan työntekijöitä, yhteisöpedagogeja, työskentelemään nuorten työllisyyden parissa erilaisten projektien, hankkeiden tai etsivän nuorisotyön muodossa. Esimerkiksi Euroopan sosiaalirahasto (2013) tukee projektien ja hankkeiden muodossa nuorten työllisyyttä estääkseen nuorten syrjäytymistä työmarkkinoilta. Erityisesti rahasto tukee nuorten kouluttautumisesta, työelämään ohjaamista, oppisopimusopiskelua ja nuorten liikkuvuuden tukemista kielitaidon parantamiseksi ja työpaikan saamiseksi ulkomailta. Euroopan sosiaalirahaston nuorisotyöaloite tukee alle 25-vuotiaiden työllisyyttä. Tavoitteena on neljän kuukauden kuluttua siitä kun nuoren koulu on loppunut tai kun hän on joutunut työttömäksi, niin nuorelle löytyisi sopiva koulu- tai työpaikka. (Euroopan sosiaalirahasto 2015.)

4.2 Opinnäytetyön lähestymistapa ja tarve

Ojasalo, Moilasen ja Ritalahden (2009, 51-52) mukaan on tärkeää pohtia lähestymistapaa, jolla opinnäytetyö toteutetaan. Heidän mukaan opinnäytetyön lähestymistavalla tarkoitetaan tutkimusstrategian valintaa, kuten tieteellisissä tutkimuksissa on tapana. Lähestymistapa voi olla tapaustutkimus, toimintatutkimus, konstruktivinen tutkimus, innovaatioiden tuottaminen, ennakointi ja verkostotutkimus. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 51-52.)

Lähestymistavan lisäksi tutkijan tulee valita menetelmä, jota tutkimuksessa käyttää. Tutkimusmenetelmä voi olla esimerkiksi haastattelu, aivoriihi tai kysely. Kaikki menetelmät sopivat mihin tahansa lähestymistapaan. Esimerkiksi kehittämistutkimuksessa voidaan käyttää useita lähestymistapoja, joten tutkijalta toivotaankin luovuutta ja hän voi poimia kustakin lähestymistavasta ne piirteet, jotka parhaiten sopivat juuri hän

omaan kehittämistyöhön. Lähestymistavan valinnassa tärkeä onkin perustelut ja selkeä kuvaus lähestymistavan ominaispiirteistä juuri käsiteltävässä työssä. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 51-52.)

Toiminnallisen opinnäytetyön valintaan vaikutti tarve, joka on ilmennyt jo pitkään työtehtävissäni ammatillisen kuntoutuksen parissa. Asiakkaillani on ollut haasteita ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa ja siihen liittyvän tiedon saamisessa sekä ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksien ymmärtämisessä olevassa olevien oppaiden avulla. Kerrottuani heille esimerkiksi työeläkevakuutusyhtiön ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista he kuulevat niistä ensimmäistä kertaa. Lisäksi ammattihenkilöstön epävarmuus ohjata henkilöitä ammatilliseen kuntoutukseen on tullut ilmi työterveyshuollon, erityisnuorisotyön, TE-toimiston viranomaisten, työhönvalmentajien ja uravalmentajien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Keskusluissa on usein esillä ammatillisen kuntoutuksen oikea-aikaisuus ja tarpeellisuus sekä myös kuntoutuksen tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen erilaisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden kohdalla.

Ammattihenkilöstöä veloitetaan lain nojalla ohjaamaan ja neuvomaan asiakkaita eri elämäntilanteissa. Esimerkkinä mainittakoon työterveyshuoltolaki ja hallintolaki. Työterveyshuoltolain 1383/2001 12§ mukaan työterveyshoitajilla on velvollisuus ohjata ja neuvoa asiakasta ammatilliseen kuntoutukseen liittyen (Työterveyshuoltolaki 2001). Kun taas Kelan ja TE-toimiston viranomaisilla on hallintolain 8§ mukaan neuvonta- ja edelleen ohjausvelvollisuus, joka koskettaa myös ammatillista kuntoutusta ja siihen hakeutumista (Hallintolaki 2003). Kokemukseni pohjalta työterveydessä tietotaito ammatilliseen kuntoutukseen liittyen on hyvin vaihtelevaa ja erityisesti työterveyshoitajat ovat olleet aktiivisia kyselemään tietoa ammatillisesta kuntoutuksesta yhteisissä tapaamisissa. Opinnäytetyössäni tekemien haastattelujen avulla pyrin osoittamaan tarpeen ammatillisen kuntoutuksen hakeutumisohjeelle sekä etsimään vaihtoehtoja tuotoksen sisältöön.

Tuotoksen kehittämistä tukee nuorten työikäisten suuri ennenaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumismäärä. Etelä-Suomen sanomien (2015) mukaan vuonna 2013 nuoria eli 18-34-vuotiaita jäi työkyvyttömyyseläkkeelle lähes 3 000. Lehtiartikkelin mukaan työkyvyttömyyseläkkeen saajiksi siirtyi keskimäärin kahdeksan nuorta

joka päivä. Siinä on kerrottu Eläketurvakeskuksen erikoistutkijan Mikko Laaksosen valmisteilla olevasta tutkimuksesta, jonka mukaan noin joka kolmas työkyvyttömyyseläkkeellä ollut 18-34-vuotias palaa ainakin joksikin aikaa työelämään neljän vuoden sisällä.

Gould, Järvikoski, Härkäpää ja Tuomala (2012, 229) artikkeli osoittaa, että työeläkekuntoutuksen osalta on monia haasteita esim. kuntoutuksen käynnistymisessä, toteuttamisessa ja kuntoutuksen jälkeisessä työllistämisessä. Useat aiemmat ammatillisen kuntoutuksen kehittämiskohteet ovat olleet sellaisia, että ne ovat vaatineet toimijoiden laaja-alaista osaamista ja toimintaa sekä laajaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Jo vuoden 2004 lakiuudistuksella pyrittiin varhentamaan kuntoutuksen käynnistämistä. Kuntoutukseen hakeutuneista kaksi kolmasosaa arvioivat kuntoutuksen alkaneen liian myöhään, vaikka tiedossa on että kuntoutuksen onnistumisen kannalta oikea-aikainen käynnistäminen on tärkeää. Kuntoutuksen varhainen käynnistyminen on tutkimuksen mukaan yhteydessä kuntoutuksen sujuvuuteen sekä ennakoivan myös kuntoutuksen jälkeistä työhön paluuta. Varhainen kuntoutuksen aloittaminen vähensi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen tarvetta. Tutkimuksen mukaan kuntoutuksen varhentamisella ja nopeammalla käynnistämällä voidaan vaikuttaa eläke-menoihin säästävasti. (Gould, Järvikoski, Härkäpää & Tuomala 2012, 229.)

Samaa mieltä ovat Järvikoski, Härkäpää ja Gould (2012, 13-14) tutkimuksessaan, että ammatillisessa kuntoutuksessa on paljon parannettavaa. Heidän näkemyksen mukaan osittain kyseessä on palvelujärjestelmän ongelmat: palvelujärjestelmän monimutkaisuus ja yhteistyöongelmat haittaavat palveluihin pääsyä ja vaikuttavat palveluprosessin jatkuvuuteen. Mielestäni edellä mainittujen tutkimusten valossa tarvitaan erilaisia työkaluja, tuotoksia ja menetelmiä helpottamaan ammatilliseen kuntoutukseen pääsemistä varhaisessa vaiheessa. Opinnäytetyöni tavoitteena on rakentaa tuotos, joka edesauttaa nuorten hakeutumista ammatilliseen kuntoutukseen.

4.3 Opinnäytetyön tavoitteet ja etenemisprosessi

Opinnäytetyöni tavoitteena on lisätä nuorten tietoisuutta ammatillisesta kuntoutuksesta ja tukea erityisesti nuoria ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa sekä tarjota apuväline nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille. Opinnäytetyöni käyttäjät/kohderyhmä ovat nuoret, joilla on terveydellisiä haasteita, elämänhallinnan ongelmia, syrjäytymisvaara ja erityisesti vaikeuksia työelämässä pysymisessä tai sinne pääsemisessä terveydentilan takia. Välillisesti kohderyhmänä ovat myös ammattilaiset, jotka työskentelevät ko. nuorten kanssa. Opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää tuotos, joka sopii kummallekin kohderyhmällä ja vastaa opinnäytetyöni tavoitteeseen. Tuotokseni sopii käytettäväksi silloin kun pohditaan vaihtoehtoja työelämään palaamiseksi tai kun on tehty päätös tai lääkäri suosittaa ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisesta, mutta ei tiedetä kuinka hakuprosessi etenee.

Opinnäytetyöni tekemisen aloitin tiedonhankinnalla ja erilaiseen aineistoon tutustumisella ammatilliseen kuntoutukseen liittyen. Ensimmäiseksi tutustuin ajankohtaiseen tutkimustietoon, keskusteluaiheisiin, lehtiartikkeleihin, Internet-sivuihin ja kirjallisuuteen. Opinnäytetyöni lähdeaineisto muodostuu muutamasta päälähteestä, joita ovat mm. Työkyvyn ulottuvuudet, Työ(hön)valmennus pintaa syvemmillä sekä sosiaali- ja terveysministeriön raportit ja tiedotteet. Lisäksi olen käyttänyt opinnäytetyössäni Suomen lainsäädäntöä, muita tutkimuksia, Lapin yliopiston kuntoutusalan tutkimuksia ja ammatillisen kuntoutukseen liittyviä oppaita. Lähdekirjallisuuden avulla olen osoittanut opinnäytetyöni ajankohtaisuutta ja tarpeellisuutta, luonut teoriapohjan opinnäytetyöhöni sekä hakenut ohjeita opinnäytetyön toteuttamiseksi.

Seuraavaksi kuvaan opinnäytetyöni prosessia tarkemmin. Ensimmäisenä tavoitteenani opinnäytetyössäni oli löytää aihe, joka liittyy ammatilliseen kuntoutukseen. Toivoin, että voisin rakentaa tuotoksen, joka helpottaa kuntoutujia ja/tai ammattilaisia, jotka työskentelevät työllistymistä tukevassa työtehtävässä. Varsinaista tilaajaorganisaatiota minulla ei ole.

Pitkäaikainen työskentely työllistämistehtävissä ja ammatillisen kuntoutuksen parissa edesauttoi minua etsimään teoreettista tietoa ammatillisesta kuntoutuksesta nuorten

näkökulmasta ja pohtimaan mahdollista opinnäytetyöni tuotosta. Julkisissa keskusteluissa ja lehtiartikkeleissa on pitkään ollut huoli työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutuneista nuorista ja sen kasvavasta määrästä. Keskustelin aiheesta usean uravalmentajan, työterveyshoitajan, työkykyvalmentajan ja nuoriso-ohjaajan kanssa, jotka myös ilmaisivat huolensa nuorten tilanteesta.

Seuraavaksi perehdyin erilaisiin tutkimuksiin ammatillisesta kuntoutuksesta selvittääkseen ammatillisen kuntoutuksen nykytilaan ja eri tutkimuksien esille nostamiin kuntoutuksen ongelmiin ja tarpeisiin. Lisäksi kartoitin erilaisia oppaita ja ohjeita ammatilliseen kuntoutukseen liittyen sekä tein teemahaastattelun ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuneille, työterveyshoitajille ja nuoriso-ohjaajille. Opinnäytetyössäni teemahaastattelun tavoitteena on selvittää tuotokseni tarpeellisuutta, saada tietoa haastateltavien ammatillisen kuntoutuksen eri tietolähteistä ja saada vinkkejä tuotoksen sisältöön.

Työkokemus ja keskustelut asiantuntijoiden kanssa nosti esille tarpeen tuotokselle, joka tukee nuorten ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumista. Kysymys oli siitä, että miten voidaan tukea tai helpottaa nuoria ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa. Ensimmäisenä ajatuksena oli tehdä noin 10-15 sivuinen opas ammatillisesta kuntoutuksesta ja siihen hakeutumisesta. Kunnes yllättäen tuotosta suunnitellessa ymmärsin, että kohderyhmälleni useamman sivun lukeminen on haastavaa. Jouduin työstämään tuotoksen sisältöä sekä miettimään, että mitkä asiat ovat tärkeimpiä ammatillisen kuntoutuksen hakeutumisen näkökulmasta.

Teemahaastattelut ja pohdinta kohderyhmästä synnytti ajatuksen posteriooppaasta. Keskustelut ammatillisen verkostoni kanssa tukivat ajatusta lyhennetystä oppaasta, jossa ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisen lisäksi on prosessikuvaus ammatillisen kuntoutuksen etenemisestä. Ammatillinen kuntoutus aiheena on hyvin laaja ja huomioituna opinnäytetyön tavoite ja aikataulu oli minun tehtävä rajausta työn sisällön suhteen. Aiheen laajuudesta kertoo jo se, että työeläkevakuuttajia on yli 14 organisaatiota, joissa jokaisessa on omat kuntoutusasiantuntijat /-suunnittelijat. Nämä neljätoista organisaatiota ovat kilpailijoita keskenään sekä heillä jokaisella on omat lomakkeet ja ohjeet ammatillisen kuntoutuksen toteuttamiseksi. Näiden lisäksi ovat vakuutusyhtiöt työtapaturmien, ammattitautien ja liikennevahingossa vammautuneii-

den ammatillisen kuntoutuksen järjestäjinä. Edellä mainittu toimijoiden laajuus/määrä jo kertoo siitä, että miksi ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuminen saattaa muodostua haastavaksi. Mikäli olisi tehty opas nuoriso-ohjaajille ammatillisesta kuntoutuksesta, niin toimijoiden esittelemistä olisi pitänyt rajata esimerkiksi koskemaan vain Kelaa.

Oppaani tavoitteena on antaa lyhyt ja ytimekäs kokonaiskuva ammatillisesta kuntoutuksesta ja erityisesti siihen hakautumisesta. Haastateltavien ja ammatillisen verkoston näkemyksien mukaan lyhyt esite kohderyhmälle on paremmin soveltuva kuin useamman sivun mittainen opaslehti. Lisäksi sain hyväksynnän ohjaavalta opettajalta posterimuotoisen oppaan tekemiselle osana opinnäytetyötä. Kuten jo aiemmin mainitsin, niin laajemman oppaan tekeminen nuorten parissa työskenteleville olisi vaatinut enemmän aikaa ja resursseja, joten se voi olla seuraava jatkokehittämiskohde ja/tai erillisen opinnäytetyön aihe. Opas nuorten parissa työskenteleville olisi vaatinut laaja-alaista esittämistä eri ammatillisen kuntoutuksen tahojen toiminnasta ja tällöin voikin jo kysyä, että onko nuoriso-ohjaajan tehtävä olla myös sosiaalietuuksien /-alan erityisasiantuntija. Vai riittääkö, että nuoriso-ohjaaja tunnistaa ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuden nuoren kohdalla ohjaten nuorta oikealle viranomaistaholle?

Seuraavaksi perehdyin muiden tekemiin ammatillisen kuntoutuksen oppaisiin, joita löytyi useita. Näissä oppaissa kuntoutuksen näkökulmat vaihtelevat. Ohessa esittelen muutamia esimerkkejä. Jamit –hankkeen kehittämä melkein 30 sivua pitkä opas on tarkoitettu avuksi työterveyshuollon ja terveydenhuollon ammattilaisille, henkilöstöhallinnosta vastaaville henkilöille, yrittäjille sekä työntekijöille, siinä vaiheessa kun työpaikan keinot työkyvyn tukemiseksi eivät yksin riitä ja kun ryhdytään suunnittelemaan kuntoutusta. Pääpaino on ennaltaehkäisyssä ja Kelan tarjoamissa kuntoutusmuodoissa. Työeläkevakuutusyhtiö Elon opas on tarkoitettu henkilöille, jotka ovat saaneet kielteisen päätöksen työkyvyttömyyseläkehakemukseen ja pohtivat sen jälkeisiä jatkotoimenpiteitä. Invalidiliitolla on palveluopas, joka on tarkoitettu pääasiassa vammaisille nuorille. Lisäksi eri projektit ja järjestöt ovat tehneet oppaita ammatillisesta kuntoutuksesta kohderyhmilleen.

Seuraavaksi toteutin posterin, johon on kirjattu muun muassa ammatillisen kuntoutuksen määritelmä, hakeutuminen, toimeentulo ja toimenpiteet lakisääteisen ammatillisen kuntoutuksen osalta sekä yksinkertainen prosessikuvaus ammatillisen kuntou-

tuksen etenemisestä. Aluksi posterioppaita oli useita eri malleja, joista kehitystyöni tulokseni syntyi opinnäytetyön liitteenä oleva posteriopas (Liite 1).

Posterioppaan soveltaminen ja hyödyntäminen nuorisotyössä jää nuoriso-ohjaajien vastuulle. He voivat hyödyntää opasta nuorten työllistymistä käsittelevissä asiakastilanteissa tai opastaessa ryhmävalmennuksen keinoin nuoria hakeutumaan työelämään. Nuorten kohdalla pääsääntöisesti ammatillinen kuntoutus toteutuu Kelan kautta työelämänyhteyden puuttumisen vuoksi. Kelalla on omat työkykykoordinaattorit, jotka vastaavat nuorten kysymyksiin ammatilliseen kuntoutukseen liittyen. Ammatillisen kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa on tärkeässä asemassa B2-lääkärinlausunto, jossa lääkäri ottaa kantaa nuoren työ- ja toimintakykyyn sekä suosittelee nuorelle ammatillista kuntoutusta. Tämän jälkeen on ajankohtaista vasta tehdä ammatillisen kuntoutuksen hakemus. Tärkeää on, että nuoriso-ohjaaja tunnistaa ammatillisen kuntoutuksen tarpeen nuorella. Siihen riittää jo pelkästään se, että nuorella on alentunut työkyky eli haasteita selviytyä työelämässä terveydellistä syistä. Tällöin voi pohtia lääkäriin hakeutumista B2-lausunnon saamiseksi ja ammatillisen kuntoutuksen hakemuksen tekemistä.

Posterioppaan otan käyttöön työkykyvalmentajan työssä, mutta se edellyttää ulkoisen asun muuttamista työyhteisöni visuaaliseen ilmeeseen. Tuotokseni tukee nuorten hakeutumista ammatilliseen kuntoutukseen ennen varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumista antaen lisätietoa ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisesta, toimentulosta, toimenpiteistä ja ammatillisen kuntoutuksen prosessin etenemisestä. Posterioppaan käyttämiselle aikuisten parissa ei ole estettä.

Sosiaali- ja Terveysministeriön tiedotteen (2014) pohjalta vuoden 2015 alussa tullut laki edellyttää, että oikeus kuntoutukseen on selvitettävä ennen työkyvyttömyyseläkettä. Työkyvyttömyyseläkeratkaisun lisäksi samassa yhteydessä annetaan ennakkopäätös kuntoutuksesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.) Tämä laki osaltaan vähentää posterioppaan käyttöä niiden nuorten osalta, jotka ovat hakeneet työkyvyttömyyseläkettä.

Tietoutta ammatillisesta kuntoutuksesta tulisi lisätä ja tätä kautta vähentää työkyvyttömyyseläkehakemusten määrää. Posterioppaani tavoitteena on saada lisättyä tietoi-

suutta ammatillisesta kuntoutuksesta ennen työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumista. Ennaltaehkäisevä työ ammatillisessa kuntoutuksessa on tärkeää. Järvikosken (2013, 14) tekemän Sosiaali- ja Terveysministeriön tutkimusraportin mukaan ehkäisevä näkökulma on ollut mukana kuntoutuksessa jo 1940-luvulla. Nykypäivänä ehkäisevä toiminta ja kuntoutuksen varhainen aloittaminen liittyy työkykyä tukevien toimenpiteiden käynnistämiseksi. Kun on työkyvyn alenemisen uhka, joka ilmenee sairauspoissaolona, työssä suoriutumisen ongelmina tai koettuna uupumuksena ja jaksamattomuutena, tulisi tällöin aloittaa ammatillisen kuntoutuksen prosessi. (Järvikoski 2013, 14.)

4.4 Aineiston keruumenetelmä

Kanasen (2012, 93) mukaan laadullisen tutkimuksen kolme keskeisintä tiedonkeruumenetelmää ovat havainnointi, teemahaastattelu ja muut erilaiset dokumentit. Tutkittava ilmiö, sen ominaisuudet ja haluttu tieto vaikuttavat tiedonkeruumenetelmän valintaan. Teemahaastattelussa valitaan aihealueita, joista halutaan saada tietoa haastateltavalta joko yksilö- tai ryhmähaastattelulla. Yksilöhaastattelulla saadaan tarkempaa ja luotettavampaa tietoa kun taas ryhmähaastattelussa saadaan tiivistettyä tietoa. Haastateltavat usein valikoituvat sen pohjalta, että ilmiö koskettaa heitä ja he ovat tyypillisiä tapauksia ilmiön kannalta. Tarkkaa haastateltavien määrää ei voida sanoa tai ulkopäin määrittää, sillä siihen vaikuttaa aineisto ja tutkimusongelma. Teemahaastattelun avulla pyritään ymmärtämään ja paljastamaan ilmiötä. (Kananen 2012, 93.)

Tiedonkeruumenetelmänä opinnäytetyössäni käytin laadullisen tutkimuksen menetelmää, puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimuksen toteutin yksilöhaastatteluna sekä puhelimitse että kasvotusten. Haastattelut nauhoitin ja tämän jälkeen litteroin aineiston asiasisällöittäin. Haastattelujen tavoitteena oli selvittää nuoriso-ohjaajien, ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuneiden ja työterveyshoitajien käsityksiä ammatillisesta kuntoutuksesta ja siihen hakeutumisesta.

Haastatteluista saatu tieto ohjasi opinnäytetyön tuotoksen sisältöä ja rakenteen muotoutumista. Tuotos on pääasiassa suunnattu erityisesti nuorille henkilöille, jotka suunnittelevat tai ovat hakeutumassa ammatilliseen kuntoutukseen. Tuotoksen avulla ammatilliseen kuntoutukseen haluava saa tietoa hakeutumisesta ja ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista. Haastattelujen tavoitteena on saada kuuluviin eri tahojen näkökulma tuotoksen sisältöön ja esitystapaan sekä kuulla toimijoiden toiveita.

Olen tutkimuksessani luonut kaksi teema-aluetta, joista keräsin tietoa haastateltavilta. Tutkimukseni teema-alueet olivat seuraavat:

1. ammatilliseen kuntoutuksen hakeutuminen

Esimerkkejä haastattelukysymyksistä: Mistä saa tietoa ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisesta? Kuka asiassa voi auttaa? Miten ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuminen tapahtuu? Mistä saa hakemuksen ja kuka/ketkä voivat asiassa neuvoa? Olitko tietoinen hakeutumisvaiheessa ammatillisen kuntoutuksen tavoitteesta ja tarkoituksesta?

2. ammatillinen kuntoutuksen tarkoitus ja toteutuminen

Esimerkkejä haastattelukysymyksistä: Mitä tarkoitetaan ammatillisella kuntoutuksella? Milloin voi päästä ammatilliseen kuntoutukseen? Mitä toimenpiteitä on ammatillisessa kuntoutuksessa? Miten toimeentulo on järjestetty? Oletko tietoinen palveluntuottajista? Ketkä toimivat palveluntuottajana? Millaista tietoa kaipaisit ammatillisesta kuntoutuksesta?

Teemahaastattelun tavoitteena oli saada tietoa ja vinkkejä tuotoksen sisällön laadintaan sekä myös pienimuotoinen näkemys haastateltavien tietotasosta ammatilliseen kuntoutukseen liittyen. Teemahaastattelukysymykset esitin haastattelutilanteeseen enemmänkin keskusteluaiheena tai asiakasesimerkin kautta kuin suorana kysymyksenä.

Esimerkki 1 työterveyshoitajan haastattelutilanteesta:

”Kerroit, että sinulla on ollut asiakas, jolla oli ennakkopäätös ammatillisesta kuntoutuksesta. Keskustelitteko asiakkaan kanssa ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteistä tai toimeentuloon liittyvistä asioista? Millaisia ajatuksia sinulle siitä tuli?”

Esimerkki 2: ammatillisessa kuntoutuksessa olevan haastattelutilanne tiedonhankinnasta

”Kuka sinua neuvoi ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa? Oliko sinusta hakeutuminen helppoa? Kerroit aiemmin, että sait apua sairauskohtaisesta liitosta. Mistä asioista keskustelit sairauskohtaisen liittosi asiantuntijan kanssa ammatilliseen kuntoutukseen liittyen?”

Laajentamalla haastattelukysymyksiä sain ammatillisesta kuntoutuksesta keskustelua aikaiseksi työterveyshoitajien ja ammatillisessa kuntoutuksessa olevien kanssa. Nuoriso-ohjaajien kanssa keskustelun herättäminen oli haastavampaa, koska heillä ei ollut vahvaa käytännön kokemusta ammatillisesta kuntoutuksesta. Haastattelusta saatua tietoa hyödynsin oppaan sisällön tuottamisessa. Vastauksien pohjalta pystyin arvioimaan oppaassa tarvittavia asiakokonaisuuksia. Ne asiakokonaisuudet, joissa oli vaadittu tiedonhakemista tai yhteydenottamista asiantuntijaan muodostuivat tärkeimmiksi kokonaisuuksiksi myös oppaan sisältöön. Esimerkkinä mainittakoon toimenpiteet, jotka vaihtelevat eri toimijoiden kesken olivat haastateltavien mielestä tärkeä mainita oppaassa.

4.5 Aineiston tulkinta

Aineiston hankinnan jälkeen, litteroin haastateltavien vastaukset tekstimuotoon valikoiden ainoastaan tutkittavan aiheen kannalta keskeisimmät seikat. Puolistrukturoitu teemahaastattelu mahdollisti aineiston litteroinnin vain tutkimuksen kannalta oleellisten teemojen ja asiasisältöjen osalta. Haastattelut eivät olleet kestoiltaan pitkiä (15 minuutista 30 minuuttiin). Haastattelin yhteensä 6 henkilöä.

Aineistoa käsittelin kunkin vastaajaryhmän kohdalta erikseen. Alla olevaan taulukkoon olen koonnut vastaukset teema-alueittain ja vastaajaryhmittäin.

Selite	Ammatillisessa kuntoutuksessa olevat	Työterveyshoitajat	Nuoriso-ohjaajat
Teema 1: Ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuminen	Tietoa saanut sairauskohtaisesta liitosta (esim. MS-liitto) ja lääkäritään. Tietävät nykyään, miten hakeutua ammatilliseen kuntoutukseen. Tietoa oli vaikea aikoinaan löytää.	Arvelivat, että työterveyslääkäri osaa asiassa auttaa. Arvelivat, ammatillisen kuntoutuksen liittyvän tilanteisiin, joissa henkilö ei pärjää enää nykyisessä työssään ja työelämässä pysyminen vaatii järjestelyjä.	Nuoriso-ohjaajille ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuminen oli vieraampaa.
Teema 2: ammatillisen kuntoutuksen tarkoitus ja toteutuminen	Tieto toimenpiteistä, joihin itse oli osallistunut. Toimeentuloasiat olivat tiedossa, mutta käsitteet menivät sekaisin. Palveluntuottajat olivat vieraampi käsite.	Tieto työkokeilusta ja uudelleen koulutuksesta oli, mutta toimeentuloasiat vieraampia. Tiesivät palveluntuottajia.	Nuoriso-ohjaajilla ei ollut kokemusta ammatillisen kuntoutuksen toteuttamisesta ja toimenpiteistä.

Taulukko 1: haastateltavien vastaukset teema-alueittain ja vastaajaryhmittäin.

Haastattelut osoittivat, että ammatilliseen kuntoutukseen hakeutuneet eivät olleet tietoisia kaikista ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista esimerkiksi toimenpiteet ja toimeentuloon liittyvät asiat olivat vieraita tai menivät muiden etuuksien tai toimintojen kanssa sekaisin. Ammatillisen kuntoutuksessa myönteisen ennakkopäätöksen saaneet suosittelivat ammatillista kuntoutusta muillekin, joilla on terveydentilan ja työn yhteensovittamisen kanssa haasteita. Kumpikin haastateltava kertoi, että oli todella vaikea alkuvaiheessa löytää henkilö, joka voi auttaa ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa tai yleensäkin siihen liittyvissä asioissa. Kumpikin haastateltavista oli hyötynyt ammatillisesta kuntoutuksesta, kumpikin olivat palanneet uudelleen koulutuksen jälkeen takaisin työelämään.

Nuoriso-ohjaajien vastaukset ja samoin työterveyshoitajien vastauksissa näkyi ammatillisen kuntoutuksen vähäinen hyödyntäminen työssä. Haastattelutilanteissa he hakivat tukea haastattelijalta kysymällä esimerkiksi että ”oliko se näin?” tai aloittivat vastauksensa, että ”muistin mukaan”. Haastateltavien vastauksissa näkyi epävarmuus ammatillisen kuntoutuksen suhteen.

Osittain vastauksissa näkyi se, että haastateltavalla ei ollut tietoa nuorten mahdollisuuksista hakeutua ammatilliseen kuntoutukseen tai että, mitä mahdollisuuksia ammatillinen kuntoutus nuorelle tarjoaa. Kumpikin työterveyshoitaja arveli saavansa lisätietoa aiheeseen liittyen työterveyslääkäriltä. Ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteistä tunnetuin oli uudelleen koulutus haastateltavien keskuudessa, muut toimenpiteet tai toimeentuloon liittyvät asiat olivat vieraampia.

Haastatteluissa keskusteltiin laajalti kuntoutujien toimeentulomuodoista ja niiden merkityksestä ammatillisen kuntoutuksen toteuttamisessa. Haastatteluissa nousi esille näkemys, että ammatilliseen kuntoutuksen hakeutumisen motivaatiotekijänä saattaa olla parempi toimeentulo. Esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen uudelleen koulutustilanteissa toimeentulo on yleensä parempi kuin Kelan opintotuki. Haastateltavat arvioivat, että nuorille tiedon saattaminen paremmasta toimeentulosta työkokeiluajalle tai uudelleen koulutustilanteissa saattaa merkitä suurempaa ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumismäärää tai ainakin kiinnostusta asiaa kohtaan. Näin olleen toimeentuloasia tulisi tuoda näkyviin posteriooppaaseen.

Haastattelukeskustelut antoivat tuotoksen suunnitteluun näkökulman siitä, että mitä asioita posteriooppaassa tulisi esitellä, esimerkiksi mitkä asiat ovat tärkeitä nuorten parissa työskenteleville. Erityisesti toivottiin tietoa nuorille mahdollisesti tarjoutuvista toimenpidemuodoista, sillä niitä voitaisiin hyödyntää juuri niiden nuorten kohdalla, joilla on haasteita terveyden ja elämänhallinnan kanssa. Haastateltavat korostivat etenkin oppaan merkitystä ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa, sillä haastateltavien käsityksen mukaan ammatilliseen kuntoutukseen hakeudutaan harvoin. Työterveyshoitajien haastattelut osoittivat, että lisäapuvälineet ammatillisen kuntoutuksen esittelyyn on tarpeen ja että sisällön tulee olla yksinkertainen.

Varsinainen ammatillisessa kuntoutuksen toiminnan ohjaus tapahtuu muiden asiantuntijoiden toimesta kuin nuoriso-ohjaajien tai työterveyshoitajien. Ammatillisen kuntoutuksen toteutuksen tukeminen ja seuranta kuuluu työeläkeyhtiölle, vakuutusyhtiölle, Kelalle tai heidän valitsemille palveluntuottajille. Näin ollen opasta ei työterveyshoitajille ja nuorten työllisyyden parissa työskenteleville erikseen tarvita. Heidän rooli on pääasiassa tukea hakeutumisessa, ei niinkään toimenpiteiden toteuttamisessa. Jokaisen palveluntuottajan on tehtävä omat oppaansa ammatillisesta kuntoutuksesta työntekijöilleen, sillä jokainen toimija on sopinut omat toimintatapansa toteuttaa palvelua Kelalle, työeläkevakuutusyhtiölle tai vakuutusyhtiölle.

Kysyessäni mahdollisen oppaan tarpeellisuutta, niin jokainen vastaaja korosti sen tärkeyttä. Erityisesti oppaan tarpeellisuutta korostivat nuoriso-ohjaajat. Lisäksi vastaajat toivoivat, että opas olisi nopeasti luettavissa ja että siitä saisi kokonaisuuden helposti ja nopeasti hahmotettua. Haastateltavat toivoivat oppaaseen tietoa miten hakeutua ammatilliseen kuntoutukseen, mistä saa hakemuksen ja minne hakemus toimitetaan. Tärkeäksi koettiin ammatilliseen kuntoutuksen hakeutumisvaiheen ohjeistaminen.

5. POSTERIOPAS AMMATILLISEEN KUNTOUTUKSEEN

5.1 Posteriooppaan sisältö

Ammatillisen kuntoutuksen oppaan sisällön määrittelyssä hyödynsin olemassa olevaa verkostoani, teemahaastattelulla keräämääni aineistoa, työkokemusta ammatillisesta kuntoutuksessa ja raporttiosan teoriaa. Tärkeää tuotoksessa on määrittää ammatillinen kuntoutus ja ketkä sitä toteuttavat sekä kuinka ja kuka voi hakeutua ammatilliseen kuntoutukseen. Lisäksi vinkkejä ja tietoa oppaan sisältöön hain työeläkeyhtiöiden ohjeista, Kelan internet-sivuista, Kevan Internet-sivuilta ja eri projektien sekä järjestöjen sivuilta. Ko. lähteissä oli kuvattu kunkin toimijan toimintatavat, ohjeita ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisesta, toimenpiteistä ja toimeentulosta kuntoutuksen aikana. Näitä tietoja hyödynsin oppaan sisällön suunnittelussa ja toteutuk-

sessä. Tärkeässä roolissa oli myös teemahaastattelulla kerätty tieto haastateltavilta. Sen perusteella on luotu posterioppaan sisältöä ja tehty päätökset oppaan sisältöön kuuluvista asioista.

Opinnäytetyössä on jätetty tietoisesti tekemättä ammatillisen kuntoutuksen opas työntekijöille, koska sille ei ole tarvetta. Jokaisella ammatillista kuntoutusta tarjoavalla organisaatiolla on erinomaiset internet-sivut aiheeseen liittyen. Jos ammatillisen kuntoutuksen käsittelyssä mennään pidemmälle kuin hakeutumisvaiheessa, tällöin ongelmaksi tulee toiminnan erilaisuus eri toimijoiden kesken. Toiminnan esittely olisi pitänyt rajata koskemaan vain esimerkiksi Kelaa tai muutamaa suurinta työeläkeyhtiötä. Työeläkeyhtiöt ovat keskenään kilpailijoita ja heidän toiminnan yksityiskohtainen esittely posterioppaan muodossa olisi ollut kyseenalaista. Perusteluna myös oppaan nykyiseen esitysmuotoon on se, että ammatillisen kuntoutuksen tahot vastaavat ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteiden toteutuksesta ja seurannasta omien palveluntuottajien kanssa. Kun taas palveluntuottajalla on tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa kunkin tahon toimintatavoista.

5.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Ojasalo ym. (2009, 48-50) ovat todenneet että opinnäytetyön tulee tavoitteiden osalta noudattaa korkeaa moraalialia, työ tulee toteuttaa rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti. Tutkimuksen tulee olla käytäntöä hyödyntävä. Tähän liittyy oleellisesti tutkimukseen mm. osallistuvien anonyymius, oletamus yrityksen toiminnan kehittämiseen osallistuminen ilman lupamenettelyä, toisten kehittäjien huomioiminen, omien ennakkoletuksien huomioiminen ilmiöstä. Kehittämistehtävässä on mietittävä kenen ehdoilla työ tehdään, miten aihe valitaan ja miksi kehittämiseen ryhdytään. (Ojasalo ym. 2009, 48-50.)

Tutkimuksen eettisyyden suhteen samaa mieltä ovat myös Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne ja Paavilainen (2011, 139). Heidän näkemyksen mukaan tutkimuksen laatu ja pätevyys liittyvät tutkijan ja tutkimusprojektin toimintaan. Laadukkaasti toimiva tutkija tarkastaa, ajattelee, kyseenalaistaa, kysyy ja teoriso asioita sekä

omaa toimintaansa läpi tutkimuksen toteutuksen ajan. Tutkimuksen laadun arvioinnin yleisiä kriteereitä ovat mm. tutkimuksen kurinalaisuus, tutkimuksen eri osien yhteensovivuus ja toimivuus, tutkimuksen lähtökohdat, tutkimusprosessi ja empiiriset toimitavat, aineiston laatu sekä lopputulokset ja päätelmät. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 139.)

Kananen (2012, 166, 172-176) on todennut kehittämistöiden osalta, että myös ko. tutkimuksissa tulee arvioida luotettavuutta, sillä kyseessä on useamman tai monen menetelmän yhdistelmä tai tutkimusstrategia. Luotettavuutta tulee arvioida kunkin menetelmän omilla luotettavuuskriteereillä. Tämä tarkoittaa, että laadullista tutkimusta arvioidaan laadullisin tutkimuksen luotettavuuskriteerien avulla. Lisäksi korostetaan, että mahdollisimman tarkkaa dokumentaatiota. Tällöin dokumentaatioon sisältyy kirjaukset siitä, mitä on tehty, miksi on tehty ja miten on tehty. Kehittämistutkimuksessa tulee kuitenkin jättää yksi perinteisen tutkimuksen luotettavuuskriteeri pois. Perinteisessä tutkimuksessa tutkija ei saa vaikuttaa tutkittavaan ilmiöön, kun taas kehittämis- ja toiminnallisessa tutkimuksessa pyritään siihen tietoisesti. Lisäksi kehittämistöiden luotettavuuskriteereitä ovat arvioitavuus, tulkinnan ristiriidattomuus, tutkitavan kannalta luotettavuus, kehittämistyön laadullisen menetelmän saturaatio ja kehittämistutkimuksen siirrettävyys. (Kananen 2012, 166, 172-176.)

Opinnäytetyössäni olen kiinnittänyt erityistä huomioita dokumentaatioon. Olen pyrkinyt tuomaan opinnäytetyössäni näkyväksi kaiken dokumentaation ja eri vaiheet juuri siinä järjestyksessä ja laajuudessa, jossa ne ovat esiintyneet. Näin lukija pystyy arvioimaan työni luotettavuutta paremmin. Haastateltavien henkilöllisyyttä, työpaikkaa tai muitakaan ns. taustatietoja en paljasta tutkimuksessani, koska haluan suojata haastatteluun osallistuneiden henkilöllisyyden.

Tärkeää oli haastattelutilanteessa kertoa teemahaastattelun tarkoituksesta, henkilöllisyyden suojaamisesta ja tutkijan asemastani. Tunsin tutkimukseen osallistuneet jo ennestään, joten tärkeää oli kertoa, että en ole arvioimassa heidän vastauksia ja että ei ole olemassa oikeita tai väriä vastauksia. Tutkimukseen osallistuneille kerroin, että teen töitä ammatillisen kuntoutuksen parissa ja että olen kiinnostunut heidän näkökulmasta, jotta voin kehittää parhaan mahdollisen tuotoksen ammatilliseen kuntoutukseen liittyen.

Haastatteluja tehdessä mietin, että missä vaiheessa saturaatio täyttyy haastattelujen osalta tai että kuinka monta haastateltavaa tarvitsen tutkimukseen. Haastateltavia kustakin kolmesta kohderyhmästä olisi pitänyt olla useampi, jotta voisin pitää vastaajien kokemuksia tai tietämystä millään tavoin yleisenä tai kaikilta osin aukottomana. Litteroinnin toteutin eri fonttityylillä kunkin haastateltavan osalta ja käytin jo litterointivaiheessa keksittyjä nimiä haastateltavista, jotta jos aineistoon tutustuu tutkimuksen ulkopuolinen henkilö, niin henkilöllisyydet ei paljastu.

Pääosin vastaukset kysymyksiini olivat lyhyitä tai vastaaja pohdiskeli omaa näkökulmaansa tai tietämystään asiaan sekä haki tutkijalta tukea omaan näkökulmaansa esittämällä vastakysymyksen. Esimerkiksi, että eikös uudelleen koulutus liity ammatilliseen kuntoutukseen? Useampi haastateltava totesi aiheen sen verran vieraaksi, että eivät edes yrittäneet vastata kaikkiin kysymyksiin. Pohdittavaksi jää että olivatko kysymykseni liian vaikeita, vai helposti vastattavissa, koska keskustelu eteni usein haastattelutilanteisessa erittäin nopeasti tai olinko haastateltaville liian tuttu, jotta he olisivat ottaneet kysymykset riittävän vakavasti ja oikeasti pohtineet vastauksiaan. Mielestäni opinnäytetyöni täyttää luotettavuuden kriteerit yllättävän hyvin, vaikkakin kehittämistä on omassa tutkijanroolissa.

5.3 Posteriooppaan käyttöoikeudet

Posteriooppaan käyttöoikeuksia ei ole tarkoitus rajoittaa millään tavoin, sillä tästä opinnäytetyöstä puuttuu tilaaja, jolle opas olisi tuotettu. Toiveeni oppaan tekijänä on, että mahdollisimman moni hyötyisi tekemästäni työstäni. Mielestäni opas auttaa erityisesti nuoria ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa. Yhteiskunnallisesti on erityisen tärkeää, että mahdollisimman moni nuori kiinnittyisi työelämään mieluummin kuin hakeutuu työkyvyttömyyseläkkeelle.

Olen positiivisesti yllättänyt opinnäytetyöstäni ja sen käyttömahdollisuuksista työssäni. Tulen levittämään posteriooppa omassa työyhteisössäni ja tätä kautta lisäämään tietoutta ammatillisesta kuntoutuksesta. Opinnäytetyöni valmistumisen jälkeen toimitetaan sähköisessä muodossa oleva posteriesite opinnäytetyöhön osallistuneelle

verkostolle ja tarvittaessa myös muille asiantuntijoille. Mielenkiintoista on jalkauttaa posteriopasta työyhteisöön sen valmistumisen jälkeen, tarkoituksena on esittää se 3.6.2015 työkykyvalmentajien päivillä.

5.4 Opinnäytetyön tekemisen arviointi

Uusitalo ja Kohtamäki (2011) ovat käsitelleet artikkelissaan konstruktivistisesta tutkimusotteesta roolia muiden menetelmien joukossa. Heidän mukaansa käyttöprosessin kuvaamisessa tutkija voi esittää 1) millainen työkalu on kysymyksessä, 2) miten työkalua tulisi käyttää 3) millaisia tuloksia työkalulla voidaan saavuttaa ja siten millainen käytännön relevanssi työkalulla on, sekä 4) millainen teoreettinen uutuusarvo kehitetyllä työkalulla on. He ovat esittäneet erinomaiset kysymykset kehittämistutkimusprosessin kuvaamiseksi. Vaikkakaan opinnäytetyö ei ole kehittämistutkimus vaan toiminnallinen opinnäytetyö, niin kuvaan seuraavaksi kehittämäni tuotosta Uusitalon ja Kohtamäen aiemmin esittämien kysymysten valossa.

Tuotokseni on posteriopas nuorille ja nuorten työllistämisen parissa työskenteleville. Posteriooppaan avulla nuori saa tietoa ammatillisesta kuntoutuksesta. Opasta voi ammattilainen hyödyntää esimerkiksi nuorten työllistämismenestyksessä, työkykyvalmennuksessa tai uravalmennuksessa lisämateriaalina. Tuotoksen avulla nuori pystyy arvioimaan tai selvittämään alustavasti, mikä laitos tai vakuutusyhtiö tukee häntä ammatillisen kuntoutuksen asioissa. Posteriooppaan avulla nuori saa tietoa ammatillisesta kuntoutuksesta ja täten työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutuneiden nuorten määrä voi vähentyä. Kehitettyssä oppaassa etuna on nopealukuisuus ja lyhyt esitystapa, jota aiemmin tehdyt tai näkemäni oppaat eivät ole. Lisäksi oppaasta saa yksinkertaistetun kuvauksen prosessin etenemisestä.

Opinnäytetyöni tekemisen aloitin joulukuussa 2014 ja se valmistui toukokuussa 2015. Lopputyöni eteni hyvää vauhtia alkuvuodesta, kunnes vaikeudet alkoivat huhtikuun jälkeen ilmetä motivaation suhteen työn loppuun saattamisen osalta. Olisin tarvinnut ulkopuolista tukea ja ohjausta enemmän, jotta työni lopputulos olisi ollut parempi. Osittain motivaation puuttumiseen vaikutti se, että opinnäytetyöltä puuttuu tilajaa. Tilaa puuttumiselle oli useita syitä. Alun pitäen tavoite oli tehdä opinnäytetyö am-

matillisesta kuntoutuksesta työpaikalleni. Työpaikan vaihdos tapahtui juuri opinnäytetyön aloittamisen aikaan ja oma ajankäyttö, asenne ja resurssit eivät mahdollistaneet neuvottelua uuden työnantajan kanssa opinnäytetyön toteuttamiseksi. Jälkikäteen ajateltuna olisi ollut antoisaa luoda opas suoraan työyhteisölle sekä saada sitä kautta siihen uskottavuutta, luotettavuutta ja käyttöarvoa lisää.

Tilaaajan puuttuessa opinnäytetyöltäni puuttui varsinainen ulkopuolinen keskustelija ja arvioija, joka olisi omalta osaltaan ohjannut opinnäytetyöprosessia. Korvasin tilaaajan puuttumisen usealla keskustelulla ammatillisen verkoston kanssa ja myös haastateltavilta hain arviointia posteriooppalle. Palaute oli pääasiassa kehittävää, mutta myös prosessin alkuvaiheessa kriittistä. Esimerkiksi ensimmäisissä oppaassa asiat oli ilmaistu liian monimutkaisesti ja opas oli useita sivuja pitkä, kunnes sisältö alkoi hahmottumaan yksinkertaisemmaksi ja helppolukuiseksi. Verkoston ja haastateltavien kommentoinnissa on huomioitava se, että heille lopputyöstäni ei ole samanlaista etua kuin esimerkiksi opinnäytetyön tilaajalle yleensä, jolloin heidän kommentointi saattaa olla tavoiteiltaan ja syvyydeltään erilaista.

Työskennellessä työkykyvalmentajana ohjaan asiakkaitani hakeutumaan ammatilliseen kuntoutukseen, asiakaskuntani koostuu sekä nuorista, nuorista aikuisista että aikuisista. Testasin useamman asiakkaan kanssa posteriooppa, kun ohjasin heitä ammatilliseen kuntoutukseen hakeutumisessa. Kokemukseni oppaasta oli hyvä. Sen avulla pystyin paremmin varmistamaan sen, että asiakkaani tiesi mitä tarkoitetaan ammatillisella kuntoutuksella ja milloin se on ajankohtaista, miten ammatilliseen kuntoutukseen hakeudutaan. Sain erittäin hyvää palautetta esitteestä mm. sen selkeydestä, lyhyestä esitystavasta ja nopealukuisuudesta. Annoin esitteen asiakkaalle mukaan, jotta hän voi palata myöhemmin keskusteluissa esillä olleisiin asioihin.

Testaamisen jälkeen esittelin tuotokseni haastateltaville henkilöille ja ammatilliselle verkostolleni. Heiltä saatu palaute posteriooppaasta oli ensiarvoisen tärkeää. Sain erinomaisia kehittämisideoita posteriooppaan sisältöön mm. tekstin luettavuuteen, ulkoasuun ja sisältöön. Käytyjen keskustelujen pohjalta muutin asioiden esittämisen taulukkomuotoon, jolloin pystyi helpommin hahmottamaan Kelan, työeläkevakuutusyhtiöiden ja vakuutusyhtiöiden toimintatavat. Posteriooppa tehdessä ilmeni tarvetta ammatillisen kuntoutuksen prosessinkuvaamiselle, jonka tein opinnäytetyöni loppu-

puolella täydentämään aiempaa tietoa. Prosessikuva auttaa hahmottamaan ammatillisen kuntoutuksen etenemisen ja sen tuomat mahdollisuudet työelämään palaamisessa. Kaksisivuisen posteriooppaan toteuttaminen oli erityisen haastavaa aiheen ja asioiden rajaamisen osalta.

Kettunen, Kähäri-Viik, Vuori-Kemilä ja Ihalainen (2009, 7) ovat teoksessaan todeneet, että kuntoutuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on ylläpitää ja parantaa väestön työ- ja toimintakykyä. Heidän näkemyksen mukaan yhteiskunta pyrkii omalta osaltaan vaikuttamaan kuntoutuksen toteutumiseen lainsäädännön, palvelurakenteen ja yhteistoiminnan avulla. Yhteiskunnan tehtävä on huolehtia työntekijöiden työkyvyn säilymisestä varhaiskuntoutuksella ja työhyvinvointia edistävällä toiminnalla. (Kettunen, Kähäri-Viik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 7.) Omalta osaltani toivon, että lyhyt ja selkokielineen posterioapas edesauttaa nuoria hakeutumaan ammatilliseen kuntoutukseen varhaisessa vaiheessa. Kansantaloudellisesti on suuri merkitys yhdenkin nuoren välttyessä ennenaikaiselta työkyvyttömyyseläkkeeltä.

LÄHTEET

- Etelä-Suomen sanomat 2014. Nuorten työkyvyttömyyseläkkeissä hurjaa kasvua. Viitattu 23.1.2015. <http://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2014/09/03/nuorten-tyokyvyttomyyselakkeissa-hurjaa-kasvua>
- Eläketurvakeskuksen tilastot 2015. Viitattu 26.1.2015. www.etk.fi
- ETK & Kela 2011. Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2010. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Eläketurvakeskus & Kansaneläkelaitos.
- Euroopan sosiaalirahasto 2013. Mahdollisuuksia nuorelle. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=534&langId=fi>
- Gould, Raija & Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila (toim.) 2012. Toimiiko työeläkekuntoutus? Viitattu 21.1.2015. http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tutkimusjulkaisut/tutkimukset/toimiiko_tyoelakekuntoutus_7.pdf
- Gould, Raija & Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina & Tuomala, Juha 2012. Johtopäätökset. Teoksessa: Gould, Raija & Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila (toim.) 2012. Toimiiko työeläkekuntoutus? Viitattu 21.1.2015. http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tutkimusjulkaisut/tutkimukset/toimiiko_tyoelakekuntoutus_7.pdf s. 229-236.
- Hallintolaki 8§. Viitattu 23.1.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
- Ilmarinen, Juhani & Gould, Raija, Järvikoski, Aila & Järvisalo, Jorma 2006. Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa: Gould, Raija & Ilmarinen, Juhani & Järvisalo, Jorma & Koskinen, Seppo (Toim.) 2006. Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy. s. 17-34.
- Joupperi, Jukka 2012. Nuorten aikuisten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen sosiaaliset taustatekijät 8 vuoden rekisteri-seurantatutkimus lapsuuden ja nuoruuden tekijöiden yhteyksistä nuorten aikuisten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen riskiin. Pro Gradu. Viitattu 26.4.2015. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34141/Jukka_Joupperi.pdf?sequence=2
- Järvikoski, Aila 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Helsinki. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-28516.pdf
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: Sanoma Pro.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina & Gould, Raija 2012. Johdanto. Teoksessa: Gould, Raija & Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila (toim.) 2012. Toimiiko työeläkekuntoutus? Viitattu 21.1.2015. http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tutkimusjulkaisut/tutkimukset/toimiiko_tyoelakekuntoutus_7.pdf s. 13-24.

- Kainuulainen työ- ja terveystieteiden toimintamalli -hanke S10073 julkaisu. Viitattu 20.1.2015. <file:///C:/Users/Rikka/Downloads/20111026100825-1599-Ammatillisen%20kuntoutuksen%20tienviittoa.pdf>
- Kananen, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Juvenis Print.
- Kaukiainen, Ari 2013. Vajaakuntoisen työkyvyn arviointiin liittyviä näkökulmia. Kuntoutuspäivien luentoesitys vuonna 2013. Viitattu 8.3.2015. http://www.kuntoutussaatio.fi/files/1165/Kaukiainen_Ari.pdf
- Kela 2015. Kuntoutuspsykoterapiasta Kelan toiseksi yleisin kuntoutusmuoto. Viitattu 26.4.2015. http://www.kela.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/mHBZ5fHNro4S/content/id/2063881
- Kettunen, Reetta & Kähäri-Viik, Kaija & Vuori-Kemilä, Anne & Ihalainen, Jarmo 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Kivekäs Jukka (2013) Tutkija: Ammatillinen kuntoutus aloitettava aiemmin. Viitattu 6.12.2014. http://www.iltalehti.fi/uutiset/2013070217216278_uu.shtml
- Kolehmainen, Marjo 2012. Yhteisöpedagogi kehittää nuorisotyötä tunteella ja taidolla. Teoksessa: Kuivakangas, Johanna (toim.) 2012. Yhteisöpedagogiikan uudet avaukset. Viitattu 10.5.2014. <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/12/humak-yhteisopedagogiikan-uudet-avaukset-2012.pdf> s. 6-22.
- Kosonen, Susunna 2012. Yhä useampi nuori jää työkyvyttömyyseläkkeelle. Viitattu 6.12.2014. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305591516784>
- Kuivakangas, Johanna & Keskinen, Marjo 2012. Ehkäisevä työ – toiveita, tekoja ja yhteistä hyvää. Kuivakangas, Johanna (toim.) 2012. Yhteisöpedagogiikan uudet avaukset. Viitattu 10.5.2014. <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/12/humak-yhteisopedagogiikan-uudet-avaukset-2012.pdf> s. 6-22
- Kuntoutusportti 2015. Viitattu 25.5.2015. http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutusmuodot/laakinnallinen_ammattillinen_sosiaalinen_ja_kasvatuksellinen_kuntoutus/ammattillinen_kuntoutus/
- Lampinen, Pauliina & Pikkusaari, Suvi 2012. Työ(hön)valmennus pintaa syvemmältä. Kerava: Savion Kirjapaino Oy.
- Miettinen, Sari 2012. Kuntoutusjärjestelmä. Viitattu 8.3.2012. <http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutus/kuntoutusjarjestelma/>
- Miettinen, Sari 2011. Muutoksen mahdollisuus Suomen kuntoutusjärjestelmässä. Elektroninen aineisto/Verkkokirja. Tampere: Juvenis Print.
- Mäkelä-Pusa, Pirkko & Terävä, Kimmo & Manka, Marja-Liisa 2011. Yrittäjien työhyvinvointi, työkyky ja kuntoutus selvitysraportti pienyrittäjien ja maatalousyrittäjien työkyvystä, hyvinvoinnista, työkyvyntuen ja kuntoutuksen tarpeesta. Kuntoutussäätiön työselosteita 41/2011. Tampere: Tammerprint Oy.
- Manka, Marja-Liisa & Heikkilä-Tammi, Kirsi & Vauhkonen, Anne 2012. Työhyvinvointi ja tuloksellisuus. Henkilöstön arvoa kuvaavat tunnusluvut johtamisen tukena kun-

- nissa. Tampere: Tammerprint Oy. Viitattu 15.3.2015.
http://www.uta.fi/jkk/synergos/tyohyvinvointi/hakuopas_netti.pdf
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Porvoo: WSOYpro Oy.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2015). Nuorisotyön kohteet ja rahoitus. Viitattu 10.5.2015.
http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahointus/?lang=fi
- Parvinen, Immo 2009. Haaste tulevaisuudelle: yhteisöpedagogien (AMK) osaaminen näkyväksi! Kimmo Lind (toim.) 2009. Mahdollisuuksien maailma. Näkökulmia yhteisöpedagogien (AMK) koulutukseen ja työhön. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. Viitattu 10.5.2015.
<https://pro.humak.fi/humakpro/humak/487321/mahdollisuuksien-maailma.pdf> s. 38-47.
- Risikko, Paula (2013). Ministeri Risikko: Kuntoutus on tärkeä osa nuorisotakuuta. Viitattu 6.12.2014. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1856295>
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Yläne, Sari & Paavilainen, Eija 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 2013. Ammatilliseen kuntoutukseen pääsy helpottuu, osasairauspäiväraha-kausi pitenee. Viitattu 8.3.2015.
<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1870374>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Kuntoutus. Viitattu 8.3.2012.
http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/kuntoutus
- Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 2014. Oikeus kuntoutukseen selvitetään jatkossa ennen työkyvyttömyyseläkettä. Viitattu 21.2.2015.
<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1894972>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Osallistava sosiaaliturva. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:20. Työryhmän loppuraportti. Viitattu 8.3.2015.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=12777119&name=DLFE-33902.pdf
- Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos 2014. Toimintakyky. Viitattu 8.3.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>
- Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos 2014. Toimintakyvyn ulottuvuudet. Viitattu 8.3.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on/toimintakyvyn-ulottuvuudet>
- Eläketurvakeskus 2014. Viitattu 25.5.2015.
<http://www.etk.fi/fi/service/ty%C3%B6el%C3%A4kekuntoutus/684/ty%C3%B6el%C3%A4kekuntoutus>
- Työterveyshuoltolain 1383/2001 12§. Viitattu 23.1.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20011383>
- Työeläkelaitos 2014. Kysymyksiä ja vastauksia työkyvyttömyyseläkkeestä ja vakuutuslääkäreistä. Viitattu 8.3.2015.
http://www.tela.fi/tyokyvyttomyyselakkeet_ja_vakuutuslaakarit

Työntekijän työeläkelaki 19.5.2006/395. Viitattu 8.3.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060395>

Uusitalo, Kari & Kohtamäki, Marko 2011. Konstruktivisen tutkimusotteen rooli menetelmien kentässä. Teoksessa: Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansaprint. s. 281-295.

Vammaispalvelujen käsikirja 2014. Toimintakyvyn arviointi. Viitattu 8.3.2015.

[http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-
jarjestamisprosessi/palvelutarpeen-selvittaminen/toimintakyvyn-arviointi](http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-
jarjestamisprosessi/palvelutarpeen-selvittaminen/toimintakyvyn-arviointi)

Virolainen, Harri 2012. Kokonaisvaltainen työhyvinvointi. Viitattu 29.3.2015.

https://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=97lqYIYUaQcC&oi=fnd&pg=PA9&dq=ty%C3%B6hyvinvointi&ots=ggTsiVhmGM&sig=mzNV56cWBHIS706dn_RxyOLTv6s&redir_esc=y#v=onepage&q=ty%C3%B6hyvinvointi&f=fa

LAKISÄÄTEINEN AMMATILLINEN KUNTOUTUS NUORILLE

”AMMATILLINEN KUNTOUTUS AUTTAA NUORIA HAKEUTUMAAN TYÖELÄMÄÄN, JATKAMAAN TYÖSSÄ TAI TUKEE TYÖELÄMÄÄN PALUUTA PITKÄN POISSAOLON JÄLKEEN”

”Ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu työikäisille, joita sairauden tai muun syyn takia uhkaa lähivuosina työkyvyttömyys tai heikentynyt työ- ja ansiokyky.” (Kuntoutusportti 2014) Ammatillisen kuntoutuksen tehtävänä on edistää nuorten työssä jaksamista, parantaa työkykyä, lisätä ammatillisia valmiuksiaan sekä mahdollistaa työelämään paluu terveydentilan kannalta soveltuviin työtehtäviin.

Liikenne- ja tapaturmavakuutuslaitokset, työeläkeyhtiöt ja Kansaneläkelaitos järjestävät lakisääteistä ammatillista kuntoutusta. Alla olevasta taulukosta saat tietoa eri toimijoiden tarjoamista mahdollisuuksista ammatilliseen kuntoutukseen liittyen.

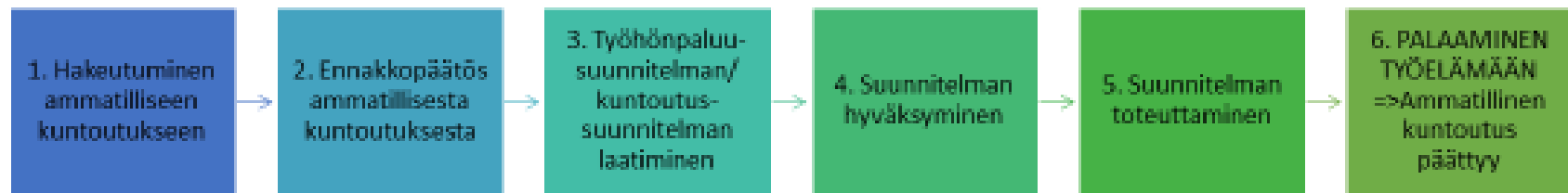
	KANSANELÄKELAITOS ELI KELA	TYÖELÄKEVAKUUTUSYHTIÖT: esim. Ilmarinen, Varma, Etera, Elo ja eri työeläkekassat	VAKUUTUSYHTIÖT esim. IF, Fennia, Pohjantähti, Turva, Lähtipiola
KOHDERYHMÄ	Kela järjestää ammatillista kuntoutusta niille, joilla ei ole oikeutta työeläkekuntoutukseen eli työelämän ulkopuolella oleville, nuorille ja vajaakuntoisille. Ammatillisen kuntoutuksen lisäksi Kela järjestää lääkinällistä kuntoutusta, harkinnanvaraista kuntoutusta ja kuntoutus psykoterapiaa.	Työeläkeyhtiöillä ja -laitoksilla on ensisijainen vastuu työelämässä olevien ammatillisesta kuntoutuksesta eli järjestää heille työeläkekuntoutusta. Tarve ammatilliseen kuntoutukseen voi tulla henkilöltä itseltään, henkilöstöhallinnosta, työterveyshuollosta, esimieheltä tai työyhteisön jäseneltä.	Vakuutusyhtiöt järjestävät ammatillista kuntoutusta (työ)tapaturma, ammattitauti ja liikennevahingossa vammautuneille henkilöille.
HAKEMINEN	Ammatilliseen kuntoutukseen hakeudutaan Kelan ammatillisen kuntoutuksen hakemuksella, jonka liitteenä tulee olla B2-lääkärintausunto työ- ja toimintakyvystä.	Ammatillisen kuntoutuksen hakemus (työeläkeyhtiön internet-sivuilta tai tilaamalla postitse tai Kelan sivuilta) sekä liitteeksi B2-lääkärintausunto työ- ja toimintakyvystä sekä työnantajan kuvaus työstä ja työjärjestelymahdollisuuksista (lomake työeläkeyhtiön internet-sivuilta.)	Asian vireille tulo tapahtuu vakuutusyhtiön toimesta (usein lääkärintausunto taustalla) tai kuntoutujan yhteydenotosta joko puhelimitse tai kirjeitse vakuutusyhtiöön.
TOIMEENTULO	Kelan mukaan ammatillisen kuntoutuksen ajalta kuntoutusraha on päivää kohti 75 % vuosityötulojen kolmasosasta tai kuitenkin vähintään 24,02 euroa arkipäivältä. Muut tulot voivat vähentää kuntoutusrahan määrää.	Kuntoutusajalle maksetaan kuntoutusrahaa tai kuntoutustukea/työkyvyttömyyseläkettä korotettuna 33 %. Kumpikin vaihtoehto ovat yhtä suuria euromääräisesti. Kuntoutusraha on noin 75 % palkasta. Laskelman toimeentulosta hakija saa ammatillisen kuntoutuksen ennakkopäätöksen mukana.	Tapaturmavakuutusyhtiö (tapaturma ja ammattitauti) maksaa kuntoutuksen ajalta tapaturmaeläkettä (joko 100 % tai 80 % tapaturman/ammattitauti hetken ansiotasosta). Liikennevakuutusyhtiö maksaa ansionmenetykskorvausta (100 % vahinkohetken ansiotasosta).
KUNTOUTUKSEN KEINOT	Kelan ammatilliseen kuntoutukseen voi sisältyä mm. kuntoutustarpeen selvittämistä, kuntoutuksen suunnittelua, työ- ja koulutuskokeilua, työhönvalmennusta, työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta (TYK), koulutusta, tukea elinkeinon tai ammatin harjoittamiseen, apuvälineitä työstä tai opiskelusta selviytymiseksi.	Työeläkekuntoutus on neuvontaa ja ohjausta, työkokeilua omalla työpaikalla tai muussa työssä, työhönvalmennusta, ammattitaidon täydentämistä tai ammattiin johtavaa koulutusta ja/tai yrittäjätoiminnan tukemista.	Kuntoutusmuodot ovat samat kuin työeläkevakuuttajilla.

PALVELUNTUOTTAJA APUNASI

Kela, työeläkevakuutusyhtiöt ja vakuutusyhtiöt ostavat kuntoutujalle ohjaus- ja neuvontapalvelua palveluntuottajilta. Mikäli haluat yksilöohjausta palveluntuottajalta, niin voit hakeutua palveluntuottajalle ottamalla yhteyttä päätöksen tehneeseen viranomaiseen ja pyytämällä toimeksiantoa/maksusitoumusta palveluntuottajalle. Palveluntuottaja auttaa sinua kuntoutussuunnitelman laatimisessa ja toteuttamisessa esimerkiksi auttaa löytämään terveydentilallesi soveltuvan ammattialan, auttaa työkokeilu- tai opiskelupaikan hankinnassa.

Tärkeää on tutustua ammatillisen kuntoutuksen myöntäneen tahon lähettämiin ohjeisiin esimerkiksi kuntoutusrahan tai ansiomenetykskorvauksen saamiseksi, matkakulujen korvaamiseksi, kuntoutuksen keinoihin jne. Ole rohkeasti yhteydessä ammatillisen kuntoutuksen myöntäneeseen viranomaiseen. Tällöin saat juuri sinun tilanteeseen liittyvää ohjausta ja neuvontaa.

AMMATILLISEN KUNTOUTUKSEN PROSESSI

- 1. Hakeutuminen ammatilliseen kuntoutukseen:** Täytä ammatillisen kuntoutuksen hakemus (Lomakkeen saa Kelasta, työeläkevakuutusyhtiöstä tai ko. tahojen internetisivustoilta). Hakemuksen liitteenä toimitettava hoitavan lääkärin tai oma lääkärin B2-lääkärinlausunto, jossa lääkäri ottaa kantaa työ- ja toimintakykyysi. Työeläkevakuutusyhtiöt pyytävät myös liitteeksi työnantajan kuvaus työstä ja työjärjestelymahdollisuuksista. Mikäli et tiedä kuka vastaa ammatillisesta kuntoutuksesta, voit toimittaa hakemuksen liitteineen Kelaan, josta tiedot toimitetaan oikealle taholle. Käsitelyaika on kahdesta viikosta kolmeen kuukauteen.
- 2. Ennakkopäätös ammatillisesta kuntoutuksesta** on voimassa noin 9 kk, jonka aikana tulee tehdä kuntoutussuunnitelma. Vakuutusyhtiöiden ammatillisessa kuntoutuksessa ei ole voimassaolo aikaa.
- 3. Työhönpaluu-suunnitelman / kuntoutussuunnitelman laatiminen** päätöksen tehneen viranomaisen ohjeiden mukaisesti. Palveluntuottajalla ohjausta voit hakea päätöksen tehneeltä viranomaiselta. Palveluntuottaja auttaa suunnitelman laatimisessa ja ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteiden toteuttamisessa (mm. työkokeilu, uudelleen koulutus, yrittäjyys). Palveluntuottajia on useita esimerkiksi Terveystalo, VKK, Verve.
- 1. Suunnitelman hyväksyminen** ennen toteutusvaiheeseen siirtymistä päätöksen tehneellä viranomaisella.
- 2. Suunnitelman toteuttaminen** tapahtuu tehdyn suunnitelman mukaisesti. Mikäli terveydentila ei mahdollista toteutumista, niin tulee välittömästi olla yhteydessä joko palveluntuottajaan tai päätöksen tehneeseen viranomaiseen. Tarvittaessa voidaan sopia suunnitelman muuttamisesta tai uuden suunnitelman laatimisesta.
- 3. Palaaminen työelämään** on ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena ja työllistyminen terveydentilan kannalta soveltuviin tehtäviin.

Lähteet: Kelan, työeläkevakuutusyhtiöiden ja vakuutusyhtiöiden internet-sivut.